

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าตำรา เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อการสร้างชุดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้เรื่อง ถนนสายอารยธรรมจังหวัดฉะเชิงเทราโดยใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ตามลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

1. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
2. การจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
3. เนื้อหาสาระหน่วยการเรียนรู้เรื่องถนนสายอารยธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา
4. ชุดการเรียนรู้
5. รูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative learning)
6. การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment)
7. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้เรื่องถนนสายอารยธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา
8. เจตคติต่อการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

1. วิสัยทัศน์ของสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นศาสตร์บูรณาการที่มุ่งให้เยาวชนเป็นผู้มีการศึกษาพร้อมที่จะเป็นผู้นำเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบโดย

1.1 นำความรู้จากอดีตมาสร้างความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศเพื่อการตัดสินใจในการเป็นพลเมืองดี

1.2 นำความรู้เกี่ยวกับโลกของเรามาสร้างความเข้าใจในกระบวนการก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมของมนุษย์เพื่อการตัดสินใจในการดำรงชีวิตในสังคม

1.3 นำความรู้เรื่องการเมืองการปกครองมาตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครอง ชุมชน ท้องถิ่น และประเทศชาติของตน

1.4 นำความรู้เรื่องการผลิต การแจกจ่าย การบริโภคสินค้าและบริการมาตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อการดำรงชีวิตเพื่อการประกอบอาชีพ และการอยู่ในสังคม

1.5 นำความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของจริยธรรม ศาสนา มาตัดสินใจในการประพฤติปฏิบัติตน และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

1.6 นำวิธีการทางสังคมศาสตร์มาค้นหาคำตอบเกี่ยวกับประเด็นปัญหา

1.7 ในสังคมและกำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติที่สร้างสรรค์ต่อส่วนรวม
เยาวชนจำเป็นต้องศึกษาสาระการเรียนรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเพื่อให้เข้าใจสังคมโลกที่ซับซ้อนสามารถปกครองดูแลตนเองและเอาใจใส่ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมของโลกได้
ดังนั้นตลอดระยะเวลาของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมได้ใช้ความรู้อย่างมีความหมายเพื่อการตัดสินใจ การสำรวจ สอบสวนการสืบค้น การสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และนำพาตนเองและผู้อื่นเชื่อมโยงความรู้ที่เรียนสู่โลกแห่งความเป็นจริงในชีวิตประจำวันได้

1.8 ได้บูรณาการสรรพความรู้ กระบวนการและปัจจัยต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ ตามเป้าหมายของท้องถิ่นและประเทศชาติ การเรียนการสอนต้องใช้ข้อมูลความรู้ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศชาติ และระดับโลกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน

1.9 ผู้เรียนอภิปรายประเด็นปัญหาร่วมสมัยร่วมกับเพื่อนและผู้ใหญ่ สามารถแสดงจุดยืนในค่านิยม จริยธรรมของตนเองอย่างเปิดเผยและจริงใจ ขณะเดียวกันก็รับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่แตกต่างจากตนอย่างตั้งใจ

1.10 การเรียนการสอนเป็นบรรยากาศของการส่งเสริมการคิดขั้นสูงในประเด็นหัวข้อที่ลึกซึ้งท้าทาย ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีความหมาย ได้รับการประเมินที่เน้นการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ทุกมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมมีการจัดเตรียมโครงการที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงของสังคมที่ให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่เรียนไปใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 ค, หน้า 7)

2. มาตรฐานการเรียนรู้ และมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

มาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละสาระดังนี้

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส. 1.1 เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ สามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส.1.2 ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงามและศรัทธาในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐาน ส.1.3 ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงามและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส. 2.1 ปฏิบัติตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีตามกฎหมาย ประเพณี และวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส. 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่นศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส.3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส.3.2 เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของระบบเศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส.4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัย ทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของการเป็นเหตุเป็นผล มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส. 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติ จากอดีตจนถึงปัจจุบันในแง่ของความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่องตระหนักถึงความสำคัญ และสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส. 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส. 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ ตระหนักถึงความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่ปรากฏในระวางที่ซึ่งมีผลต่อกันและกันในระบบธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นหาข้อมูล ภูมิสารสนเทศ อันจะนำไปสู่การใช้และการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรมและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 จ, หน้า 19)

3. สารการเรียนรู้

สารการเรียนรู้ที่เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ประกอบด้วย

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปรัชญา ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ที่มุ่งศึกษามาตรฐานความประพฤติของพลเมืองและการยกระดับภาวะทางจิต ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะเกี่ยวกับจริยธรรม คุณธรรมที่ว่าด้วยหลักความประพฤติของคนดีและอุดมคติตามแนวความเชื่อของศาสนาที่ตนนับถือ

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ และประสบการณ์เกี่ยวกับหลักจริยธรรม คุณธรรมในการควบคุมความประพฤติสามารถนำความคิด ความเชื่อ และความศรัทธาทางศาสนาเป็นแนวทางให้ผู้เรียนมีอุดมคติในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี นำเพื่อบริประโยชน์ต่อสังคม และสิ่งแวดล้อมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม

การดำเนินชีวิตในสังคมเป็นขอบข่ายสาระหลักที่มีแนวความคิดรวบยอดเกี่ยวข้องกับสังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ โดยศึกษาระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม มีวัฒนธรรม มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นกลุ่ม ศึกษาสถาบันทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม มุ่งให้เกิดความเข้าใจ ต่อระบบการเมือง การปกครอง โดยเฉพาะบทบาทและหน้าที่ ในฐานะพลเมืองของประเทศในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ศึกษาการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินของไทย และหลักกฎหมายที่สำคัญ องค์ประกอบของกระบวนการยุติธรรมด้วยความคิดรวบยอดเหล่านี้ทำให้ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม ชุมชน สังคม ที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงและแตกต่างกัน มีการขัดเกลาทางสังคม ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในฐานะเป็นสมาชิกที่อยู่ร่วมกัน อันมีบรรทัดฐานทางสังคมมีระบบ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีทางสังคม สถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางสังคม รวมทั้งสามารถวิเคราะห์สภาพสังคม วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ระหว่างสังคมไทยกับสังคมอื่นในโลก เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

นอกจากนี้ผู้เรียนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมจะต้องเรียนรู้ และแสวงหา ประสพการณ์ทางด้านระบบการเมือง การปกครองของประเทศต่าง ๆ ในโลกโดยเฉพาะระบบ การเมือง การปกครองของประเทศไทยภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งต้องเรียนรู้และเข้าใจรัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ระบบการปกครองท้องถิ่น และกฎหมายสำคัญ ที่เกี่ยวข้องในชีวิตของคนไทย เพื่อจะได้ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีทางประชาธิปไตย และมีส่วนร่วมต่อสังคมอย่างมีเหตุผล

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และสิ่งแวดล้อมศึกษา ที่มุ่งให้ความเข้าใจว่ามนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการและความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอยู่ ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีความต้องการ และความจำเป็นที่ไม่จำกัด ในขณะที่ต้องดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมท่ามกลางทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้และประสพการณ์ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งใน ระดับประเทศและระดับโลก ตลอดจนบทบาทของเทคโนโลยีที่มีต่อการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ มีความสามารถที่จะฉลาดเลือก ประเมิน คิดพิจารณาผลที่เกิดจากทางเลือกและตัดสินใจ อย่างมีวิจารณญาณ

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ปรัชญา มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และโบราณคดี ที่มุ่งให้ความเข้าใจว่าวิวัฒนาการ การดำเนินชีวิตของมนุษยชาตินั้น มีการสั่งสมมาตามกาลเวลาอย่างต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยการศึกษาเรื่องราวในอดีต ทำให้เกิดการเรียนรู้ว่า มนุษย์ในอดีตเผชิญปัญหาต่าง ๆ ในขณะดำรงชีวิตอยู่อย่างไร มีวิธีการ จัดการกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่ประสบความสำเร็จและความผิดพลาดอย่างไร เหตุการณ์และการ กระทำในอดีตมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในเวลาต่อมาอย่างไร อันจะเป็นการสร้าง ประสพการณ์ และทางเลือก ในการดำรงชีวิตแก่คนรุ่นหลังต่อไป

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ และประสพการณ์ เกี่ยวกับความเป็นมาของตนเอง ของสังคม และของประเทศชาติว่ามีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง และเปลี่ยนแปลงมาสู่ปัจจุบันอย่างไร มีความสามารถในการตีความและอธิบายนัยสำคัญของ เหตุการณ์ ปัญหา และแบบแผนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เชิงประวัติศาสตร์ของประเทศ และสังคม อันจากอดีตมาทำความเข้าใจปัจจุบัน และที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคต

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา ที่มุ่งให้ความเข้าใจในเรื่องมิติสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์กับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในโลกความสัมพันธ์ต่อกันและกัน และต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้ และประสบการณ์ ในการศึกษาความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในเชิงมิติสัมพันธ์ ทั้งในส่วนของประเทศไทย กับโลกที่เราอาศัยอยู่ มีความสามารถที่จะอธิบายลักษณะ ตำแหน่ง แหล่งที่ แบบแผน และกระบวนการ ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ปรากฏการณ์ของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม คติวิเคราะห์และตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ที่มีผลต่อสังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง กับผลประโยชน์ของชาติและผลกระทบที่มีต่อโลก

องค์ความรู้ทั้ง 5 สาระนี้จะต้องจัดให้ผู้เรียนเรียนรู้ครบทุกสาระในทุกปี ตลอด 12 ปี ของการศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดลำดับประสบการณ์ การเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ควรเป็นดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 เป็นเรื่องราวของผู้เรียน ครอบครัว โรงเรียน เพื่อนบ้าน และชุมชนที่อยู่อาศัย เชื่อมโยงกับสังคมอื่น ทั้งในประเทศไทยและในโลก

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 เป็นเรื่องราวของจังหวัดและภูมิภาคที่ผู้เรียนอาศัย อยู่ในประเทศไทยและภูมิภาคใกล้เคียงในโลก

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 เป็นเรื่องราวของประเทศไทยและภูมิภาคต่าง ๆ ในโลกตะวันออกและโลกตะวันตก ได้แก่ เอเชีย โอเชียเนีย แอฟริกา ยุโรป อเมริกาเหนือ และอเมริกาใต้

ช่วงชั้นที่ 4 มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 เป็นประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์โลก ภูมิศาสตร์ ประเทศไทย ภูมิศาสตร์โลก การเมืองการปกครองของประเทศไทย เศรษฐกิจประเทศไทย ศาสนา และจริยธรรม โดยเชื่อมโยงกับความรู้และประสบการณ์ในสังคมโลก

ซึ่งการจัดสาระการเรียนรู้แกนร่วมทั้ง 4 ช่วงชั้นนี้ สามารถยืดหยุ่นได้ในระดับ ประถมศึกษาปีที่ 1-6 และในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 จ. หน้า 16)

4. มัธยมศึกษา

สาระที่ 1 พระพุทธศาสนา

ศึกษา วิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติสร้างความคิดรวบยอด นำภูมิปัญญาท้องถิ่นสภาพปัญหาชีวิต สภาพแวดล้อมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจตระหนักและ เห็นคุณค่าในเรื่องต่อไปนี้

พระพุทธ เกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย **พุทธประวัติ** **สรุปพุทธประวัติ** เหตุการณ์หลังประสูติ แรกนาขวัญ การศึกษา การอภิเษกสมรส เทวทูต 4 การผนวก ชาตก เรื่องวรรณชาตก วานรินทชาตก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประวัติ การเข้ากิจกรรมและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมิบูชา วันอาสาฬหบูชา ศึกษาประวัติความสำคัญของศาสนวัตถุ และศาสนสถาน ในท้องถิ่น

พระธรรม เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องศรัทธา พระรัตนตรัย โอวาท 3 การไม่ทำชั่ว (เบญจศีล) ทำความดี (เบญจธรรม หิริ-โอตตัปปะ สังคหวัตถุ 4 ทวารวาสธรรม 4 กตัญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์และโรงเรียน มงคล 38 ในเรื่องกตัญญู สงเคราะห์ญาติพี่น้อง ทำใจให้บริสุทธิ์ (บริหารจัดการและเจริญปัญญา) พุทธศาสนสุภาษิต คือ ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร พระไตรปิฎก แนะนำพระไตรปิฎก เรื่องนำรู้จากพระไตรปิฎก วิธีปฏิบัติเมื่อถูกว่าร้าย ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา คือ ผู้วิเศษ พระอรหันต์ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา ฝึกสวดมนต์ไหว้พระและแผ่เมตตา ความหมายและประโยชน์ของสติและสมาธิฝึกสติสมาธิเบื้องต้น กิจกรรมการเคลื่อนไหวอย่างมีสติ ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การคิด การถาม และการเขียน

พระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา เรื่องสามเณรราहुล หน้าที่ชาวพุทธ การปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อพระรัตนตรัย การทำบุญให้ทาน การรู้จักสนทนาและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ฝึกปฏิบัติในเรื่องการพนมมือ การไหว้ การกราบ การนั่ง การยืน การเดิน การสำรวจมรรวัง การปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในวัด และพุทธสถาน การร่วมพิธีกรรมเบื้องต้น ศึกษากรณีชาวพุทธตัวอย่าง เรื่องสมเด็จพระญาณสังวร (สุข ไร่เถื่อน) สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) และชาวพุทธตัวอย่างในชุมชน ศึกษาศาสนพิธี เรื่องระเบียบพิธีการบูชาพระรัตนตรัย การทำบุญ ตักบาตร การปฏิบัติตนต่อศาสนวัตถุ ศาสนาสถาน แนวประพฤติปฏิบัติตนในสถานะพิธี และพิธีกรรมของชุมชนในท้องถิ่น

เพื่อให้เกิดศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัยและรักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาประพฤติปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมและสามารถนำหลักธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้การทำงานอย่างมีคุณค่าต่อชีวิตตนเองและสังคม โดยส่วนรวม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 76)

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิต

สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตมีแนวคิดสำคัญในการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีพื้นฐานความรู้และมีคุณลักษณะดังนี้

1. ความเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทยและสังคมโลก โดยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในหลักการและคุณลักษณะของสมาชิกที่ดี ในวิถีประชาธิปไตยทั้งในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และในสังคมโลก มีส่วนร่วมและปฏิบัติตามกระบวนการประชาธิปไตย การส่งเสริมให้ผู้อื่นปฏิบัติตามเป็นพลเมืองดีตามสถานภาพ บทบาท สิทธิเสรีภาพ ในฐานะพลเมืองดี ตลอดจนสามารถนำหลักคุณธรรมจริยธรรมของการเป็นพลเมืองดีมาเป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ

2. การปฏิบัติตามกฎระเบียบ กติกาของสังคม ทั้งในระดับครอบครัว ห้องเรียน ชุมชน สังคม ระดับประเทศ ปฏิบัติตนตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และสังคมโลก มีส่วนร่วมในการคุ้มครอง ปกป้องตนเอง และผู้อื่นตามหลักสิทธิมนุษยชนในสังคมไทยและสังคมโลก

3. การปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสถาบันทางสังคมตามสถานภาพบทบาทอย่างถูกต้องตามบรรทัดฐาน วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ที่สำคัญของชาติ มีค่านิยมที่ดีงาม ร่วมมือกันอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ภูมิปัญญาไทย และมีวิจารณญาณในการเลือกรับวัฒนธรรมและภูมิปัญญานานาชาติอย่างเหมาะสม

4. การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครอง การบริหารงานตามกระบวนการประชาธิปไตย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มสังคม การใช้อำนาจอธิปไตยในการปกครองประเทศความสัมพันธ์ของการใช้อำนาจอธิปไตยในระดับต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นประเทศ และระหว่างประเทศ ความแตกต่างของระบอบการเมืองการปกครองรูปแบบต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครองตามกระบวนการประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 ง, หน้า 3)

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

การเรียนรู้เศรษฐศาสตร์เกี่ยวข้องกับการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมทางด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การดำรงชีวิตและการศึกษาวิธีการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเพื่อบำบัดหรือตอบสนองความต้องการให้เกิดประโยชน์และให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดทั้งในปัจจุบันและอนาคต

การเรียนรู้เศรษฐศาสตร์มาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีแนวคิดสำคัญดังนี้

1. การศึกษาหลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐศาสตร์กับภูมิศาสตร์หน่วยเศรษฐกิจการวางแผนการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดและการใช้เทคโนโลยี

เพื่อการผลิต การบริการ การบริโภค การแลกเปลี่ยน และการกระจายโดยคำนึงถึงประโยชน์ ปัญหาทางเศรษฐกิจและประโยชน์ที่บุคคลและสังคมจะได้รับอย่างมีคุณธรรม

2. การศึกษาวิเคราะห์ระบบเศรษฐกิจถึงข้อดีข้อเสีย การกำหนดค่าจ้างและราคา ในระบบเศรษฐกิจแบบต่าง ๆ กระบวนการวิเคราะห์เศรษฐกิจความสัมพันธ์ระหว่างอุปสงค์และอุปทาน ที่มีกลไกราคา ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาด้วยหลักการเศรษฐกิจ

3. การศึกษาในเรื่องแนวคิดด้านการเงินสถาบันการเงินการคลังสาธารณะงบประมาณแผ่นดินและหนี้สาธารณะทั้งในหน่วยเศรษฐกิจและหน่วยรัฐบาล การจัดสวัสดิการของรัฐ ตลอดจนหน้าที่และบทบาทของประชาชนในด้านภาษี

4. ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เห็นความสำคัญในเรื่องการค้าและการเงินระหว่างประเทศ ทั้งด้านการลงทุนทางตรงและทางอ้อมในตลาดหลักทรัพย์ องค์การความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยตระหนักถึงความจำเป็นด้านการแข่งขัน การพึ่งพา การขัดแย้ง และการประสานประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่างมีคุณธรรมและรู้เท่าทัน

5. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในทุกด้าน โดยมีข้อมูลพื้นฐานการพัฒนายุทธศาสตร์เศรษฐกิจสังคม การเมืองการปกครอง ซึ่งมีผลทำให้มีการกำหนดเป้าหมายและทิศทางของการพัฒนาประเทศในแต่ละช่วงเวลาที่กำหนด เป็นไปอย่างมีระบบตลาด จนมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและพัฒนาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างต่อเนื่อง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 ง, หน้า 20)

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องของการแสวงหาข้อเท็จจริงของเรื่องราว หรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต ทั้งในเรื่องของการกระทำ เหตุการณ์ อารมณ์ ความคิด ฯลฯ โดยใช้หลักฐานเป็นเครื่องมือในการสืบค้นร่องรอยของอดีตดังกล่าว

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตามมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544 มีแนวคิดสำคัญดังนี้

1. เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ เป็นการศึกษาเรื่องการนับเวลาและการแบ่งช่วงเวลาตามระบบต่าง ๆ ทั้งแบบไทยสากล ศักราชที่สำคัญ ๆ ในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก และการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะพื้นฐานสำหรับการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สามารถเข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับอดีต ปัจจุบันและอนาคต ตระหนักถึงความสำคัญในความต่อเนื่องของเวลา อิทธิพลและความสำคัญของเวลาที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์

2. วิธีการทางประวัติศาสตร์ หมายถึง กระบวนการในการแสวงหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ซึ่งเกิดจากวิธีวิจัยเอกสารและหลักฐานประกอบอื่น ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล และการวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

หนึ่ง การกำหนดเป้าหมายหรือประเด็นคำถามที่ต้องการศึกษา แสวงหาคำตอบด้วยเหตุและผล (ศึกษาอะไร ช่วงเวลาไหน สมัยใด และเพราะเหตุใด)

สอง การค้นหาและรวบรวมหลักฐานประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งได้แก่ วัตถุโบราณ ร่องรอยถิ่นที่อยู่อาศัยหรือการดำเนินชีวิต

สาม การวิเคราะห์หลักฐาน (การตรวจสอบ การประเมินความน่าเชื่อถือ การประเมินค่าของหลักฐาน) และการตีความหลักฐานอย่างเป็นเหตุเป็นผล มีความเป็นกลาง และปราศจากอคติ

สี่ การสรุปข้อเท็จจริงเพื่อตอบคำถามด้วยการเลือกสรรข้อเท็จจริงจากหลักฐานอย่างเคร่งครัด โดยไม่ใช้คำนิยมของตนเองไปตัดสินพฤติกรรมของคนในอดีต โดยพยายามเข้าใจความคิดของคนในยุคนั้น หรือนำตัวเข้าไปอยู่ในยุคสมัยที่ตนศึกษา

ห้า การนำเสนอเรื่องที่ศึกษาและอธิบายได้อย่างสมเหตุสมผล โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย มีความต่อเนื่อง น่าสนใจ ตลอดจนมีการอ้างอิงข้อเท็จจริง เพื่อให้ได้งานทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าและมีความหมาย

3. พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นการศึกษาเรื่องราวของสังคมมนุษย์ในบริบทของเวลาและสถานที่ โดยทั่วไปจะแยกเรื่องศึกษาออกเป็นด้านต่าง ๆ ได้แก่ การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยกำหนดขอบเขตการศึกษาในกลุ่มสังคมมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น ในท้องถิ่น/ประเทศภูมิภาค/โลก โดยมุ่งศึกษาว่าสังคมนั้น ๆ ได้เปลี่ยนแปลง หรือพัฒนา ตามลำดับเวลาได้อย่างไร เพราะเหตุใดจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง มีปัจจัยใดบ้าง ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์และปัจจัยแวดล้อมทางสังคมที่มีผลต่อพัฒนาการและการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม และผลกระทบของการสร้างสรรค์ของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจอดีตของสังคมมนุษย์ในมิติของเวลาและความต่อเนื่อง

4. วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยเป็นการศึกษา วิเคราะห์ เกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในเรื่องเกี่ยวกับความเป็นมา ปัจจัยพื้นฐานและผลกระทบจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย รวมทั้งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของมนุษยชาติในโลก ความสำคัญ และผลกระทบที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยและมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 ง, หน้า 37)

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

1. ภูมิศาสตร์ในวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สาระต่าง ๆ ในวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สามารถสอนแบบบูรณาการได้อย่างสมบูรณ์อย่างยิ่ง ถ้าใช้หลักวิชาและสาระภูมิศาสตร์เป็นแกนและเป็นเครื่องมือในการบูรณาการ เพราะหลักการทางภูมิศาสตร์ที่แท้จริง จะพูดถึงปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ของสรรพสิ่ง ในสาระทางสังคมทุกสาระวิชา ไม่ว่าจะเป็น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ศาสนา ล้วนพูดถึงภาพองค์รวมของมนุษย์ ธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น (วัฒนธรรม) ภาพองค์รวมเหล่านั้น อธิบายได้ด้วยความสัมพันธ์ ความเกี่ยวเนื่องของสิ่งต่าง ๆ เกิดเป็นภาพ เป็นภูมิขึ้นมา ซึ่งภาพหรือภูมิเหล่านั้นเป็นภาพองค์รวมที่ประกอบไปด้วยส่วนย่อย ๆ ของสิ่งต่าง ๆ ประกอบกัน

การนำหลักวิชาภูมิศาสตร์ ไปเป็นเครื่องมืออธิบายภาพรวมทางสังคมศาสตร์เป็นสิ่งที่ทำได้และทำได้ดี อธิบายได้เป็นเหตุเป็นผลทางวิทยาศาสตร์ มีที่มาจาก เพราะสรรพสิ่งในโลก เมื่อเกิดขึ้นหรือปรากฏขึ้นมาจะมีคุณสมบัติเชิงภูมิติดตัวมาด้วยทุกสิ่ง คุณสมบัติดังกล่าวคือสมบัติด้านตำแหน่งที่ตั้ง ระยะ และทิศทางคุณสมบัติเหล่านี้เป็นกลไกอธิบายความเป็นภูมิของสิ่งต่าง ๆ ได้ ซึ่งเราเรียกคุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ว่า คุณสมบัติเชิงภูมิ

2. เข้าใจ “ภูมิ”

การเข้าใจคำว่า ภูมิ เป็นสิ่งที่ครูทุกคนต้องเข้าใจ เช่น คำว่า ภูมิอากาศ แปลว่า ภูมิของอากาศ การอธิบายเรื่องภูมิอากาศ (Climate) เป็นการนำเอาคุณสมบัติของอากาศ ทุกองค์ประกอบ (Elements) มาอธิบายร่วมกันเกิดเป็นภาพอากาศโดยรวมขึ้นมาอีกภาพหนึ่ง องค์ประกอบของอากาศคือ อุณหภูมิ ความกดอากาศ ลม ความชื้น น้ำ ฟ้า เมฆ หมอก ทัศนวิสัย เมื่อเอามาพิจารณารวมกันได้เป็นภาพรวมของภูมิอากาศแบบต่าง ๆ ขึ้นมา เช่น ประเทศไทย มีภูมิอากาศแบบร้อนชื้นฝนตกชุก ซึ่งเมื่อพิจารณาภูมิอากาศแบบนี้แล้วพบว่า ปรากฏอยู่โดยรอบบริเวณใกล้เคียงเส้นศูนย์สูตร มีหลายประเทศทั้งทวีปเอเชีย แอฟริกา และอเมริกาใต้ ที่มีภูมิอากาศเช่นเดียวกันกับประเทศไทย เราเรียกประเทศเหล่านั้นว่าอยู่ในเขตภูมิอากาศเดียวกัน คือ มีภูมิเหมือนกัน ดังนั้นภาพรวมที่มองเป็น ภูมิ เมื่อเกิดขึ้นแล้วดูเหมือนว่าเป็นขอบเขตที่มีรูปร่าง ขึ้นมามีคุณสมบัติภายในขอบเขตเหมือน ๆ กัน และในภูมินั้นมีองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง ประกอบกัน

3. ภูมิศาสตร์ (Geography)

Geo แปลว่า โลก, Graphy แปลว่า รูปร่าง รูปแบบ ภาพที่มองเห็น ภูมิศาสตร์จึงมีความหมายว่า ภาพของโลกที่เรามองเห็น แต่ภาพของโลกที่เรามองเห็นมีหลายขนาด ขึ้นอยู่กับว่าเรามองเห็นที่ไหนขณะไหนอยู่บนพื้นดินมองเห็นแบบหนึ่ง อยู่บนเครื่องบินมองเห็นอีกแบบหนึ่ง

อยู่บนดาวเทียมมองเห็นภาพโลกกลม ๆ แต่ภาพบนโลกที่เรามองเห็นจริง ๆ นั้นจะเป็นภาพที่ประกอบด้วยสรรพสิ่ง 3 ประเภทด้วยกัน คือ สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นธรรมชาติ สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น และตัวมนุษย์เอง ไม่ว่าจะเป็นส่วนไหนของโลก เราจะเห็นภาพประกอบที่ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ใน 3 ประเภท ดังกล่าว

ดังนั้นการอธิบายทางภูมิศาสตร์ คือ อธิบายภาพที่เรามองเห็นซึ่งเป็นภาพที่เกิดจากความเกี่ยวพันกันระหว่างธรรมชาติ มนุษย์ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งแวดล้อมซึ่งกันและกัน ดังนั้นการอธิบายที่เป็นภูมิศาสตร์จริง ๆ ต้องอธิบายปฏิสัมพันธ์ของทุกสิ่งที่ยังมองเห็นอย่างมีเหตุผล เป็นภาพเข้าใจความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ภาพที่มีคุณสมบัติคล้ายกันหรือเหมือนกันถือว่าเป็นภูมิเดียวกัน ซึ่งมีความแตกต่างไปจากภูมิอื่น ๆ หรือภาพอื่น ๆ

4. การใช้ภูมิกับสาระต่าง ๆ ดังได้กล่าวแต่ต้นว่าคำว่า ภูมิ มีความหมายเป็นภาพรวมขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์กันเช่น

ภูมิศาสตร์ คือ ภาพปฏิสัมพันธ์ของธรรมชาติ มนุษย์และวัฒนธรรม รูปแบบต่าง ๆ

ถ้าพิจารณาเฉพาะปัจจัยทางธรรมชาติ จะเป็นภูมิศาสตร์กายภาพ (Physical Geography)

ถ้าพิจารณาเฉพาะปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ เช่น ประชากร วิถีชีวิต ศาสนา ความเชื่อ การเดินทาง การอพยพ จะเป็นภูมิศาสตร์มนุษย์ (Human Geography)

ถ้าพิจารณาเฉพาะปัจจัยที่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น การตั้งถิ่นฐานการคมนาคม การค้า การเมือง จะเป็นภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural Geography)

ภูมิอากาศ คือ ภาพปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบอุตุนิยมวิทยา รูปแบบต่าง ๆ เช่น ภูมิอากาศแบบร้อนชื้น, ภูมิอากาศแบบอบอุ่นชื้น, ภูมิอากาศแบบร้อนแห้งแล้ง ฯลฯ

ภูมิประเทศ : คือภาพปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบแผ่นดิน เช่น หิน ดิน ความต่างระดับทำให้เกิดภาพลักษณะรูปแบบต่าง ๆ เช่น พื้นที่แบบภูเขา, พื้นที่ระบบลาดเชิงเขา, พื้นที่ราบ, พื้นที่ลุ่ม และอื่น ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 ง, หน้า 56)

5. สาระการเรียนรู้แกนกลาง ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศเรื่อง การกำหนดรายละเอียดสาระการเรียนรู้แกนกลางตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 นั้น เพื่อสถานศึกษามีการปฏิบัติในแนวเดียวกัน สามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาได้อย่างมีคุณภาพและเป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ จึงได้กำหนดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวไว้ ดังนี้

5.1 ให้สถานศึกษาดำเนินการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาตามแนวทางที่กำหนดไว้ในหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยกำหนดองค์ประกอบให้ครบถ้วน คือ กำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ (พันธกิจ) เป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และโครงสร้าง

หลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย สารการเรียนรู้พื้นฐาน สารการเรียนรู้เพิ่มเติม และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งกำหนดสารการเรียนรู้รายปี/ รายภาค คำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการเรียนรู้ที่มีเวลาเรียนและจำนวนหน่วยกิต (สำหรับช่วงชั้นที่ 4 ในระดับ ม. 4-ม.6)

5.2 ให้สถานศึกษานำผังมโนทัศน์ของแต่ละกลุ่มสารการเรียนรู้ไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสารการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

5.3 ให้สถานศึกษานำรายละเอียดสารการเรียนรู้แกนกลาง ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด เทียบเคียงตรวจสอบกับสารการเรียนรู้พื้นฐานที่สถานศึกษากำหนดขึ้นว่ามีความครบถ้วนครอบคลุมและสอดคล้องกันหรือไม่ เพียงใดควรเพิ่มหรือลดในเรื่องใดทั้งนี้ต้องพิจารณาตรวจสอบให้ครอบคลุมทุกช่วงชั้น ตามโครงสร้างหลักสูตร หากสถานศึกษาพบว่าได้จัดทำไว้เหมาะสมแล้วก็ไม่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแต่ประการใด

5.4 ในกรณีที่สถานศึกษาอยู่ในระหว่างการดำเนินการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษาให้นำสารการเรียนรู้แกนกลางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไปพิจารณาร่วมในกระบวนการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษานั้น ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ทั้งนี้ ให้พิจารณาสัดส่วนของสารการเรียนรู้แกนกลางจากมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นของแต่ละกลุ่มสารการเรียนรู้ และธรรมชาติ/ ลักษณะของแต่ละกลุ่มสาระ ซึ่งมีความแตกต่างกัน บางกลุ่มสาระอาจมีพื้นฐานที่เป็นระดับสากลและระดับประเทศค่อนข้างมาก เช่น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ อาจมีสาระแกนกลางประมาณร้อยละ 80-90 ส่วนศิลปะหรือสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม อาจจะมีสาระแกนกลางประมาณร้อยละ 60-70 ก็ได้

5.5 ให้สถานศึกษากำหนดสารการเรียนรู้รายปี/ รายภาค ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหา ของชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ที่สถานศึกษาได้กำหนดไว้แล้วแต่ละกลุ่มสารการเรียนรู้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นและธรรมชาติ/ ลักษณะ ของแต่ละกลุ่มสารดังกล่าวแล้วในข้อ 3 ประมาณร้อยละ 30 สารการเรียนรู้ที่สถานศึกษากำหนดนี้ อาจเป็นสารการเรียนรู้เพิ่มเติมหรือสารการเรียนรู้พื้นฐานที่เป็นรายปี/ รายภาค ในลักษณะของรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 ง, หน้า 5)

6. แนวทางการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ต้องจัดให้เหมาะสมกับวัย และวุฒิภาวะของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนรู้ของตนเอง พัฒนาและขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่ได้เรียน ผู้เรียนต้องได้เรียนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ทั้งในส่วนกว้างและลึก และจัดในทุกภาคและชั้นปี หลักการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพได้แก่

6.1 จัดการเรียนการสอนให้มีความหมาย โดยเน้นแนวคิดที่สำคัญ ๆ ที่ผู้เรียนนำไปใช้ทั้งในและนอกโรงเรียนได้ เป็นแนวคิด ความรู้ ที่คงทน ยั่งยืน มากกว่าที่จะศึกษาในสิ่งที่เป็นเนื้อหาหรือข้อเท็จจริงที่มากมายกระจัดกระจายแต่ไม่เป็นแก่นสาร ด้วยการจัดกิจกรรมที่มี ความหมายต่อผู้เรียนและด้วยการประเมินผลที่ทำให้ผู้เรียนต้องใส่ใจในสิ่งที่เรียน เพื่อแสดงให้เห็นว่าเขาได้เรียนรู้และสามารถทำอะไรได้บ้าง

6.2 จัดการเรียนการสอนที่บูรณาการ การบูรณาการตั้งแต่หลักสูตร หัวข้อที่จะเรียน โดยเชื่อมโยงเหตุการณ์ พัฒนาต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่เกิดขึ้นในโลกเข้าด้วยกัน บูรณาการความรู้ ทักษะค่านิยม และจริยธรรมลงสู่การปฏิบัติจริงด้วยการใช้แหล่งความรู้ สื่อ เทคโนโลยี ต่าง ๆ และสัมพันธ์กับวิชาต่างๆ

6.3 จัดการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนา ค่านิยม จริยธรรม จัดหัวข้อหน่วยการเรียนรู้ที่สะท้อน ค่านิยม จริยธรรม ปทัสถานในสังคม การนำไปใช้จริงในการดำเนินชีวิต ช่วยให้ผู้เรียนได้คิดอย่างมีวิจารณญาณ ตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ ยอมรับและเข้าใจในความคิดเห็นที่แตกต่างจากตน และรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

6.4 จัดการเรียนการสอนที่ท้าทาย คาดหวังให้ผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งในส่วนตัวและการเป็นสมาชิกกลุ่ม ให้ผู้เรียนใช้วิธีการสืบเสาะ จัดการกับการเรียนรู้ของตนเอง ใส่ใจและเคารพในความคิดของผู้เรียน

6.5 จัดการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิด ตัดสินใจ สร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง จัดการตัวเองได้ มีวินัยในตนเองทั้งด้านการเรียนและการดำเนินชีวิต เน้นการจัดกิจกรรมที่เป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ ความสามารถไปใช้ในชีวิตจริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 ง, หน้า 200)

7. การวัดและประเมินผล

มาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นอกจากจะใช้เป็นทิศทางในการจัดทำหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามมาตรฐานแล้ว ยังใช้เป็นกรอบในการวัดประเมินผลเพื่อตรวจสอบว่าผู้เรียนมีพัฒนาการมีความสามารถและมีความสำเร็จทางการเรียนในระดับใด เพื่อนำผลมาส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งสถานศึกษาจะต้องมีผลการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งระดับชั้น ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับชาติ รวมทั้งรับการประเมินจากภายนอกด้วย

เนื่องจากการเรียนรู้ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ทักษะกระบวนการคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม มุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติแสวงหาความรู้ มีการทำโครงการ/ โครงการเป็นผู้ผลิตผลงานรวมทั้งมีการทำงานกลุ่ม และการจัดทำแฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio) ด้วย ดังนั้นการวัดผลการเรียนรู้ดังกล่าว จะเน้นการประเมินจากสภาพจริง (Authentic Assessment) อันเป็นการประเมินผลการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการค้นหาความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน รวมทั้งสามารถประเมินคุณลักษณะพึงประสงค์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน อันเป็นแนวทางพัฒนาผู้เรียน ได้อย่างเต็มศักยภาพ เพื่อบรรลุมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนด การวัดและประเมินจึงต้องใช้วิธีที่หลากหลายที่สอดคล้องเหมาะสมกับสาระการเรียนรู้ โดยดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ ผสมผสานไปกับกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยการประเมินจะครอบคลุมความรู้ ทักษะ ความประพฤติ พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และผลงานจากโครงการหรือแฟ้มสะสมงาน สะท้อนการสั่งสมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง การวัดและประเมินผลจะต้องกระทำในหลายบริบทอันได้แก่ ครูผู้สอนเป็นผู้ประเมิน ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อนประเมินเพื่อน รวมทั้งผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมในการประเมินและแสดงความคิดเห็น

วิธีการและเครื่องมือในการวัดและประเมินผล

ในการวัดและประเมินผลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เน้นความสามารถและคุณลักษณะที่แท้จริงของผู้เรียน จะต้องใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย เช่น

1. การสังเกต เป็นการประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนตามรูปแบบการเรียนแบบร่วมมือ ตามสภาพจริง (Authentic Assessment) เช่น ความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ การแสดงความคิดเห็นในกลุ่ม การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และความตั้งใจในการทำงานที่ได้รับมอบหมาย โดยครูผู้สอนสร้างเครื่องมือการสังเกตพฤติกรรม จากการวิเคราะห์องค์ประกอบของสิ่งที่สังเกต กำหนดเกณฑ์และตัวบ่งชี้พฤติกรรมที่จะใช้เป็นแนวทางในการสังเกตจัดทำเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

2. การทดสอบ เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความรู้ ความคิด ความก้าวหน้าทางการเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้เรื่องถนนสายอารยธรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) มีเครื่องมือวัดหลายแบบ เช่น แบบเลือกตอบ แบบเขียนตอบ บรรยายความ เต็มคำสั้น ๆ แบบถูกผิด แบบจับคู่ เป็นต้น ดังปรากฏในชุดการเรียนรู้ ตลอดจนแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนด้วยชุดการเรียนรู้ครบทุกหน่วย เป็นชนิดเลือกตอบแบบ 3 ตัวเลือก

3. การวัดเจตคติ เป็นการวัดความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกิดความรู้สึกพร้อมที่จะแสดงการกระทำออกมาซึ่งอาจจะไปในทางที่ดีหรือไม่ดีก็ได้ การสนทนาซักถามพูดคุยเพื่อค้นหาข้อมูล

ไม่อาจพบเห็นอย่างชัดเจน ในสิ่งที่นักเรียนประพฤติดิปฏิบัติในการทำงานกลุ่ม การทำกิจวัตรประจำวัน ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์อาจเป็นตัวเอง เพื่อนร่วมงานรวมทั้งผู้ปกครองของนักเรียนด้วย การสัมภาษณ์อาจทำอย่างเป็นทางการ โดยกำหนดวันเวลาและเรื่องที่จะสัมภาษณ์อย่างแน่นอน และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการเป็นการพูดคุยไม่เฉพาะเจาะจง ซึ่งทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีและได้ข้อมูลที่ชัดเจนสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงโดยครูผู้สอนจะต้องตั้งคำถามไว้ล่วงหน้าเพื่อที่จะพูดคุยได้ตรงประเด็น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542, หน้า 219)

สำหรับการวัดเจตคติของผู้วิจัยในครั้งนี้เป็นการสอบถามนักเรียนโดยใช้เครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามความรู้สึกรักของนักเรียนต่อการเรียนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้เรื่องถนนสายอารยธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา

การจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

การจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมให้มีคุณภาพจะต้องจัดให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมจัดการเรียนของตนเอง พัฒนา และขยายความคิดของตนเองจากความรู้ที่ได้เรียน โดยยึดหลักการจัดการเรียนรู้ดังที่กล่าวมาแล้ว ในเรื่องของแนวทางการจัดการเรียนรู้ โดยจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนเป็นนักแก้ปัญหาความรู้ไปใช้ ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้โดยจัดให้ผู้เรียนได้สำรวจความเป็นไปในสังคมและในโลก พิจารณามนุษย์ พุด เขียน ประเมินคิดคำนวณ วิเคราะห์ สร้างจินตนาการต่อสู้และพากเพียรพยายามในเรื่องต่าง ๆ กันอย่างไร บูรณาการความรู้กับสาระอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กันเข้าด้วยกัน ผู้สอนต้องใช้วิธีการสอนที่หลากหลายผสมผสานกันเพราะไม่มีวิธีการสอนใดดีที่สุด การสอนที่ดีคือการสอนที่มีประสิทธิภาพ ประหยัด และเหมาะสมกับสถานการณ์ สามารถยืดหยุ่นได้ พร้อมทั้งมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า เป็นอย่างดี สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 อยู่ในช่วงชั้นที่ 1 นักเรียนจะเรียนในสิ่งที่เขาค้นเคยในเรื่องที่เกี่ยวกับตนเอง ผู้คนรอบ ๆ ตัวเขา ตลอดจนสภาพแวดล้อมในห้องที่เขายู่อาศัยแล้วเชื่อมโยงขยายไปสู่โลกกว้าง มีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่าง ๆ เพราะผู้เรียนในวัยนี้เป็นวัยที่ไม่อยู่นิ่ง ชอบสำรวจ การให้เขาได้มีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ในเรื่องที่เกิดขึ้นในสังคม ได้พัฒนาทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ทำงานร่วมกับผู้อื่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ได้ฝึกหัด การตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจแนวคิดเรื่องปัจจุบันและอดีต ศึกษาประวัติความเป็นมาของครอบครัว ประวัติท้องถิ่น ชุมชน และวันสำคัญต่าง ๆ บูรณาการแนวคิดทางภูมิศาสตร์ ความรู้พื้นฐานทางเศรษฐกิจ เป็นการพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นพลเมืองดีในอนาคต เข้าใจ บรรทัดฐานค่านิยมประชาธิปไตย คุณธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ และจริยธรรมต่าง ๆ เป็นต้น

ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ต้องมีความเชื่อว่า ผู้เรียนทุกคนเรียนรู้ได้แม้ว่าอาจจะไม่ใช่เด็กทุกคนที่จะประสบความสำเร็จในด้านการเรียนในระดับที่เท่ากัน

การสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะสามารถบรรลุ จุดประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยทั้งการสอนแบบบูรณาการและการสอนแบบแยกรายวิชา ด้วยเหตุผล ที่ว่าการสอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ด้วยวิธีการบูรณาการนั้นมีเหตุผลที่ สนับสนุนอย่างน้อย 3 ประการ คือความเหมาะสมทางด้านปรัชญา ความเหมาะสมทางด้าน จิตวิทยา และความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของวิชาความรู้สมัยใหม่

1. เหตุผลในด้านความเหมาะสมทางด้านปรัชญา เนื่องจากในการจัดการศึกษาภาคบังคับ นั้น เรื่องที่กำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้นั้นต้องมีประโยชน์ ทั้งต่อตัวผู้เรียน และสังคมโดยรวม และผู้เรียนก็ต้องการความแน่ใจว่า สิ่งที่เขาถูกบังคับให้เรียนนั้น จะต้อง ก่อประโยชน์แก่ตัวเขาไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้นการสอนแบบบูรณาการจึงมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เพื่อนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งในการพัฒนาตนเองและสังคม

2. เหตุผลในด้านความเหมาะสมทางด้านจิตวิทยาการสอนแบบบูรณาการเป็นการสอน ที่พยายามจะตอบสนองธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก เนื่องจากเด็กมักจะมองโลกเป็นหน่วยเดียว แต่มักจะตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องกับทุกเรื่องทุกวิชา ดังนั้นบทบาทของครูที่ควรจะทำก็คือครูผู้สอน จะต้องจัดประสบการณ์และช่วยชี้แนะ ช่วยเหลือวิธีการศึกษาค้นคว้าหาคำตอบที่มาจากความรู้ หลาย ๆ ด้านหลายวิชา รวมทั้งขั้นตอนในกระบวนการศึกษาค้นคว้าให้แก่ผู้เรียนด้วย

3. เหตุผลในด้านสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงธรรมชาติของวิชาความรู้สมัยใหม่ ปัจจุบันวิชาต่าง ๆ จะมีการเชื่อมโยงความรู้เข้าด้วยกันทำให้เกิดวิชาใหม่ ๆ ขึ้นหลายวิชา เช่น ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์การเกษตร ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ฯลฯ และโดยเฉพาะคำว่า "สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม" ซึ่งดูเหมือนว่าเป็นสนามวิชาที่ประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ ที่แยกเป็นอิสระต่อกัน แต่ในแต่ละวิชานั้นก็ยังมีเนื้อหาจากหลายสาขาวิชาอยู่ ทั้งในส่วน ของสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2544 ก, หน้า 201)

ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้สาระสังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม

ทฤษฎีการเรียนรู้มีบทบาทต่อการตัดสินใจของครูในการสอนทุกขั้นตอนเริ่มตั้งแต่ การกำหนดจุดมุ่งหมายของการสอน การศึกษาสภาพของผู้เรียนก่อนสอนการดำเนินการสอน ตลอดจนถึงการวัดและการประเมินผล ก่อนทำการสอนผู้สอนต้องกำหนดจุดมุ่งหมายว่าจะให้ ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ด้านจิตพิสัย (Affective Domain)

และด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) อย่างไร เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพพื้นฐานของผู้เรียน เมื่อตั้งจุดมุ่งหมายแล้วต้องพิจารณาว่าจะสอนอย่างไรเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนารวมตามที่กำหนดไว้ตามจุดมุ่งหมาย ดังนั้นความรู้ทางจิตวิทยาการศึกษาจะช่วยให้ผู้สอนตัดสินใจได้ถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างบุคคล การสอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนนั้นต้องใช้วิธีการที่แตกต่างกัน ดังนั้นหลักการ เรื่องการเรียนรู้จึงมีคุณค่าและจำเป็นมากสำหรับผู้สอน

กล่าวได้ว่าจิตวิทยาการศึกษากับทฤษฎีการเรียนรู้มีความสำคัญยิ่ง ต่อการดำเนินการสอน ซึ่งจะช่วยให้ครูตอบคำถามได้ว่า จะสอนอะไร (What) จะสอนทำไม (Why) จะสอนใคร (Who) และจะสอนอย่างไร (How) ซึ่งซิลเบอร์แมน (Silberman, 1966, p. 124) กล่าวว่าไว้อย่างน่าคิดว่า ครูที่ไม่มีความรู้หลักการของจิตวิทยาการศึกษาอาจเปรียบได้กับแพทย์ที่ไม่มีความรู้หลักชีวเคมีซึ่งย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่การตัดสินใจต่าง ๆ จะประสบความล้มเหลว

ครอนบาค (Cronbach, 1990) อธิบายถึงธรรมชาติของการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการชนิดหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย

1. จุดมุ่งหมายของผู้เรียน (Goal) หมายถึง สิ่งที่ผู้เรียนต้องการหรือสิ่งที่ผู้เรียนมุ่งหวัง การเรียนอย่างไม่มีจุดมุ่งหมายคือไม่ทราบว่าเรียนไปทำไมย่อมจะไม่เกิดผลดีขึ้นได้ ครูควรชี้ให้ผู้เรียนเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายในการเรียนวิชาต่าง ๆ ว่าคืออะไร เพื่ออะไร
2. ความพร้อม (Readiness) เป็นลักษณะเฉพาะตัวของนักเรียนต้องหรือผู้เรียนแต่ละคน หมายถึงวุฒิภาวะของผู้เรียนด้วยคนที่มีความพร้อมจะเรียนได้ดีกว่าทั้ง ๆ ที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกันจึงควรสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้นกับนักเรียนเพื่อให้เขาพร้อมที่จะเรียน
3. สถานการณ์ (Situation) หมายถึง สิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มากระทำต่อผู้เรียน เช่น วิธีการเรียนการสอนสถานการณ์ต่าง ๆ คน หรือ สัตว์ จะเรียนรู้ได้ดีเมื่อได้เข้าไปมีประสบการณ์ในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างแท้จริง
4. การแปลความหมาย (Interpretation) เป็นการศึกษาหา路ทางในสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ เพื่อเข้าไปสู่จุดมุ่งหมายของการวางแผนการกระทำเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย โดยพิจารณานำสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์มาใช้ให้เป็นประโยชน์การจะบรรลุจุดมุ่งหมายนั้นอาจมีหลายวิธี และอาจจะมีวิธีหนึ่งที่ดีที่สุด การที่คนจะเลือกวิธีใดนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการแปลความหมายนั้นเป็นสำคัญ
5. ลงมือกระทำ (Action) เมื่อแปลสถานการณ์แล้วผู้เรียนจะลงมือตอบสนอง สถานการณ์หรือสิ่งเร้าในทันที การกระทำนั้นผู้เรียนย่อมจะคาดหวังว่าจะเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะทำให้เขาบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

6. ผลที่ตามมา (Consequence) หลังจากตอบสนองสิ่งเร้าหรือสถานการณ์แล้วผลที่ตามมา คืออาจจะประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายจะเกิดความพอใจ (Conform) ถ้าไม่ประสบผลสำเร็จย่อมไม่พอใจผิดหวัง (Contradict) ถ้าประสบความสำเร็จจะเป็นแรงจูงใจให้ทำกิจกรรมอย่างเดิมอีกถ้าไม่บรรลุจุดมุ่งหมายอาจหมดกำลังใจท้อแท้ที่จะตอบสนอง หรือทำพฤติกรรมต่อไป

7. ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง (Contradic) ซึ่งจะกระทำในสองลักษณะ คือปรับปรุงการกระทำของตนใหม่ให้บรรลุจุดมุ่งหมายโดยย้อนไปพิจารณา หรือแปลสถานการณ์ หรือ สิ่งเร้าใหม่ และหาวิธีกระทำพฤติกรรมที่เหมาะสม เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายปลายทางให้ได้ อีกประการหนึ่งอาจเลิกไม่ทำกิจกรรมนั้นอีกหรืออาจจะกระทำซ้ำ ๆ อย่างเดิมโดยไม่เกิดผลอะไรเลยก็ได้ (อารี พันธัมณี, 2546, หน้า 89)

บลูม (Bloom, 1964) ได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงเมื่อเกิดการเรียนรู้ว่าเมื่อบุคคลเกิดการเรียนรู้ จะเกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ความเข้าใจและความคิด (Cognitive Domain) หมายถึง การเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาใหม่ ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้มากขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมองเป็นความรู้ (Knowledge) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ

1.1 ความรู้เฉพาะสิ่ง (Knowledge of Specifics) เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับศัพท์เฉพาะ ความรู้ข้อเท็จจริงเฉพาะสิ่ง

1.2 ความรู้เรื่อง วิธีทาง และ วิธีการจัดการทำกับสิ่งเฉพาะ ที่เกี่ยวกับความรู้ เรื่องแบบแผนนิยม ความรู้เรื่องแนวโน้มและลำดับเหตุการณ์ ความรู้เรื่องการจัดจำพวกและประเภท ความรู้เรื่องเกณฑ์ และความรู้เรื่องระเบียบวิธีความรู้เรื่องสากลและเรื่องนามธรรมในสาขาต่าง ๆ ได้แก่ ความรู้เรื่อง หลักการ และข้อสรุปทั่วไป ความรู้เรื่องทฤษฎีและโครงสร้าง

นอกจากนี้แล้วความรู้ยังแยกออกเป็นความรู้ (Cognition) ความเข้าใจ (Comprehension) การประยุกต์ใช้ (Application) การวิเคราะห์ (Analysis) การสังเคราะห์ (Synthesis) และการประเมิน (Evaluation)

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติ ค่านิยม (Affective Domain) หมายถึง เมื่อบุคคลได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกทางด้านจิตใจ ความเชื่อ ความสนใจ ความรู้สึกทางจิตใจ (Affection) ได้แก่

2.1 การรับหรือการตั้งใจ (Receiving or Attending) ได้แก่ ความรู้ตัว ความตั้งใจ รับความตั้งใจที่ถูกควบคุมหรือถูกเลือก

2.2 การตอบสนอง (Responding) ได้แก่ การยินยอมตอบสนอง ความตั้งใจที่จะตอบสนอง และความพึงพอใจที่จะตอบสนอง

2.3 การให้คุณค่า (Valuing) ได้แก่ การรับค่า ความพึงพอใจในคุณค่า การยอมรับ

2.4 การจัดระบบ (Organization) ได้แก่ การสร้างความคิดในคุณค่า และการจัดเรียบเรียงระบบคุณค่า

2.5 การสร้างลักษณะโดยคุณค่าเดียวหรือคุณค่าซับซ้อน ได้แก่ ชุดสรุปอ้างอิง และการสร้างลักษณะ

3. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านความชำนาญ (Psychomotor Domain) หมายถึง การที่บุคคลได้เกิดการเรียนรู้ ทั้งในด้านความคิด ความเข้าใจ และเกิดความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ความสนใจด้วยแล้วได้นำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติ จึงจะทำให้เกิดความชำนาญมากขึ้น เช่น พฤติกรรม (Behavior) ได้แก่ การแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ เช่น การปรับตัว (Adjustment) ทศนคติ (Attitudes) ค่านิยม (Value) ความซาบซึ้ง (Appreciation) ความสนใจ (Interest) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540, หน้า 103; อารี พันธุ์มณี, 2546, หน้า 86)

กิลฟอร์ด (Guilford) นักจิตวิทยาในกลุ่มจิตมิติ (Psychometric) ซึ่งมีความเชื่อว่าความสามารถทางสมองสามารถปรากฏได้จากการปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในลักษณะของความสามารถด้านต่าง ๆ หรือเรียกว่าองค์ประกอบและสามารถตรวจสอบความสามารถนี้ด้วยแบบสอบที่เป็นมาตรฐาน กิลฟอร์ดได้เสนอโครงสร้างทางสติปัญญาโดยอธิบายว่าความสามารถทางสมองของมนุษย์ประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านเนื้อหา มิติด้านปฏิบัติการ และมิติด้านผลผลิต

มิติที่ 1 ด้านเนื้อหา (Contents) หมายถึง วัตถุหรือข้อมูลต่าง ๆ ที่รับรู้ใช้เป็นสื่อก่อให้เกิดความคิด เนื้อหาแบ่งออกเป็น 5 ชนิดดังนี้

1. เนื้อหาที่เป็นรูปภาพ (Figural Content) ได้แก่ วัตถุที่เป็นรูปธรรมต่าง ๆ ซึ่งสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส

2. เนื้อหาที่เป็นเสียง (Auditory) ได้แก่ สิ่งที่อยู่ในรูปของเสียงที่มีความหมาย

3. เนื้อหาที่เป็นสัญลักษณ์ ได้แก่ ตัวเลข ตัวอักษร และสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้น เช่น

พยัญชนะ ระบบจำนวน

4. เนื้อหาที่เป็นภาษา (Semantic Content) ได้แก่ สิ่งที่อยู่ในรูปของภาษาที่มีความหมายหรือความคิดที่เข้าใจกันโดยทั่วไป

5. เนื้อหาที่เป็นพฤติกรรม (Behavior Content) ได้แก่ สิ่งที่ไม่ใช่ถ้อยคำแต่เป็นการแสดงออกของมนุษย์ เจตคติ ความต้องการ รวมถึงปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลบางครั้งเรียกว่าสติปัญญาทางสังคม

มิติที่ 2 ด้านปฏิบัติการ (Operations) หมายถึง กระบวนการคิดต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นมาซึ่งประกอบด้วยความสามารถ 5 ชนิด ได้แก่

1. การรับรู้และการเข้าใจ (Cognition) เป็นความสามารถทางสติปัญญามนุษย์ในการรับรู้และทำความเข้าใจ
2. การจำ (Memory) เป็นความสามารถทางสติปัญญาของมนุษย์ในการสะสมเรื่องราวหรือข่าวสารและสามารถระลึกได้เมื่อเวลาผ่านไป
3. การคิดเอนกนัย (Divergent Thinking) เป็นความสามารถในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าและแสดงออกมาได้หลาย ๆ แบบ หลายวิธี
4. การคิดแบบเอกนัย (Convergent Thinking) เป็นความสามารถในการสรุปข้อมูลที่ดีที่สุด และถูกต้องที่สุดจากข้อมูลหลากหลายที่มีอยู่
5. การประเมินค่า (Evaluation) เป็นความสามารถทางสติปัญญาในการตัดสินใจที่รับรู้จำได้ หรือกระบวนการคิดนั้นมีค่าความถูกต้อง ความเหมาะสม หรือมีความเพียงพอหรือไม่อย่างไร

มิติที่ 3 ด้านผลผลิต (Products) หมายถึง ความสามารถที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานมิติด้านเนื้อหา และด้านปฏิบัติการเข้าด้วยกันเป็นผลผลิตเมื่อสมองรับรู้วัตถุ หรือข้อมูลทำให้เกิดการคิดในรูปแบบต่าง ๆ กันซึ่งสามารถให้ผลออกมาต่าง ๆ กัน 6 ชนิด

1. หน่วย (Units) เป็นคุณสมบัติที่มีเฉพาะตัว และมีความแตกต่างจากสิ่งอื่น
2. จำพวก (Classes) เป็นกลุ่มของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน
3. ความสัมพันธ์ (Relations) เป็นการเชื่อมโยง 2 สิ่งเข้าด้วยกัน เช่น เชื่อมโยงลูกโซ่ เชื่อมโยงคำ เชื่อมโยงความหมาย
4. ระบบ (System) เป็นแบบแผนหรือรูปแบบการเชื่อมโยงสิ่งหลายสิ่งเข้าด้วยกัน
5. การเปลี่ยนรูปแบบ (Transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงการหมุนกลับ การขยายข้อมูลจากสภาพหนึ่งไปอีกสภาพหนึ่ง
6. การประยุกต์ (Implication) เพื่อการนำไปใช้ เป็นผลการศึกษาที่คาดหวัง หรือทำนายจากข้อมูลที่กำหนดให้

องค์ประกอบโครงสร้างการพัฒนาความสามารถตามทฤษฎีของ กิลฟอร์ด (Guilford) สามารถนำเอามาใช้เป็นเครื่องมือกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาคำถามการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อผู้ปฏิบัติ มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง

เกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์และจะต้องยอมรับในข้อตกลงที่ว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ เมื่อมีการรับรู้ และการรับรู้จะนำไปสู่การแปลความหมาย และเกิดการเรียนรู้ได้ในที่สุด กระบวนการเรียนรู้เริ่มต้นจากการได้ปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศของการเรียนการสอน และกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคนการเรียนรู้เกิดจากการที่มนุษย์สนใจต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวซึ่งเป็นสิ่งเร้า แล้วส่งผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ ไปยังประสาทสัมผัส เช่น หู ตา จมูก ลิ้น และการสัมผัส เป็นต้น ต่อจากนั้นจะเกิดปฏิกิริยาที่ต่อเนื่องในส่วนประสาทสัมผัสของสมอง โดยการฟื้นคืนความรู้ที่มีอยู่แล้วเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ไปจนถึงสังเคราะห์เหตุและผล เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการจดจำ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับความจำระยะสั้น และระดับความจำระยะยาวจนสามารถพัฒนาไปสู่การมีทักษะเชิงความรู้ที่จะถูกนำไปใช้เพื่อการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลเพื่อให้เกิดปัญญาจนสามารถค้นพบวิธีการที่จะนำไปแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540, หน้า 106; วุฒิชัย ประสารสอย, 2545, หน้า 9)

เจ โรม บรุนเนอร์

บรุนเนอร์เป็นนักจิตวิทยาการศึกษาชาวอเมริกัน ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ โดยเชื่อว่าเด็กทุกระดับชั้นของการพัฒนาสามารถเรียนรู้เนื้อหาวิชาใดก็ได้ ถ้าจัดสอนให้เหมาะสมกับความสามารถของเด็กการเรียนรู้ตามแนวคิดของบรุนเนอร์ แบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ

1. การเรียนรู้ด้วยการกระทำ (Enactive Representation) เป็นขั้นที่การเรียนรู้เกิดจากประสาทสัมผัส ตัวอย่างและทำตามเป็นช่วงตั้งแต่เกิดจนถึง 2 ขวบ เช่น ในกรณีที่เด็กเล็ก ๆ นอนอยู่ในเปลและเขย่ากระดิ่งเล่นขณะที่เขย่าบังเอิญกระดิ่งตกข้างเปลเด็กจะหยุดคิดหนึ่งแล้วยกมือขึ้นดู เด็กทำท่าประหลาดใจแล้วเขย่ามือเล่นต่อไปโดยไม่มีกระดิ่งนั้นแล้วเด็กคิดว่ามือนั่นคือกระดิ่งและเมื่อเขย่ามือ เด็กก็จะได้ยินเสียงกระดิ่งนั่นคือเด็กถ่ายทอดสิ่งของ(กระดิ่ง)แทนประสบการณ์ด้วยการกระทำขั้นนี้ตรงกับขั้น Sensory Motor ของเพียเจต์

2. การเรียนรู้ด้วยการลงดู และจินตนาการ (Iconic Representation) เป็นขั้นที่เด็กเรียนรู้ในการมองเห็น และการใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ เมื่อเด็กอายุมากขึ้น 2-3 เดือน ทำของเล่นตกข้างเปลเด็กจะมองหาของเล่นนั้น ถ้าผู้ใหญ่แก้งหยิบออกไปเด็กจะหงุดหงิดร้องไห้เมื่อมองไม่เห็น ซึ่งบรุนเนอร์ตีความว่าการที่เด็กมองหาของเล่นและร้องไห้ หรือแสดงอาการหงุดหงิดเมื่อไม่พบของแสดงให้เห็นว่าในวัยนี้เด็กมีภาพแทนใจ (Iconic Representation) ซึ่งต่างกับวัยที่เด็กคิดว่าการสัมผัส การสัมผัสกระดิ่งเป็นของสิ่งเดียวกัน เมื่อกระดิ่งตกหายไปก็ไม่สนใจแต่คงสัมผัสต่อไป

3. การเรียนรู้โดยใช้สัญลักษณ์ (Symbolic Representation) เป็นขั้นที่เด็กสามารถเข้าใจการเรียนรู้สิ่งที่เป็นนามธรรมต่าง ๆ ได้ เป็นขั้นที่สูงสุดของการพัฒนาทางด้านความรู้เข้าใจ

เด็กสามารถคิดหาเหตุผล และในที่สุดจะเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ ขั้นนี้ตรงกับขั้น Formal Operation ของเพียเจต์ แนวการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนต้องคำนึงถึงเรื่องต่อไปนี้

3.1 การลำดับขั้นของการเรียนรู้และการนำเสนอให้สอดคล้องกับระดับของการรับรู้
เข้าใจ

3.2 ในการสอนนั้นทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องมีความพร้อม

3.3 ลักษณะและชนิดของกิจกรรมการสอนที่เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน จะช่วยให้มีความรู้คงทนและถ่ายโยงความรู้ได้ด้วยวิธีการสอนตามแนวคิดของบรุนเนอร์ใช้วิธีการค้นพบ (Discovery Learning) โดยยึดหลักการสอนดังนี้

3.3.1 ผู้เรียนต้องมีแรงจูงใจภายใน (Self-Motivation) และมีความอยากรู้อยากเห็น อยากรับรู้สิ่งที่ยู่รอบตัวเอง

3.3.2 โครงสร้างของบทเรียน (Structure) ต้องจัดบทเรียนให้เหมาะสมกับวัย

3.3.3 การจัดลำดับความยากง่าย (Sequence) โดยคำนึงถึงพัฒนาการทางสติปัญญา
ของผู้เรียน

3.3.4 แรงเสริมด้วยตนเอง (Self-Reinforcement) ครูควรให้ผลย้อนกลับแก่ผู้เรียน เพื่อให้ทราบว่าได้ผิดหรือทำถูกต้องเป็นการสร้างแรงเสริมด้วยตนเอง
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี , 2540 , หน้า 125)

สเติร์นเบิร์ก (Sternberg) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับสติปัญญาโดยใช้ชื่อทฤษฎีของทฤษฎีสามสร (Triarchich Theory) ทฤษฎีสามสร เสนอว่า ส่วนประกอบของสติปัญญา มี 3 ส่วน ซึ่งสามารถอธิบายเป็นทฤษฎีย่อย 3 ทฤษฎีดังนี้

1. ทฤษฎีย่อยด้านบริบทสังคม (Contextual Subtheory) เป็นความสามารถด้านสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของบุคคล การกระทำที่แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของสติปัญญา ในบริบทของสังคมเกี่ยวข้องความสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมอย่างมีจุดมุ่งหมาย การเลือกสิ่งแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกสูงสุดมากกว่าที่จะทำในสิ่งแวดล้อมที่เคยชิน และความสามารถในการดัดแปลงสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับทักษะความสามารถและค่านิยมของตน ได้แก่ องค์ประกอบ ด้านการปรับความคิด ด้านการปฏิบัติ และด้านแสวงหาความรู้

2. ทฤษฎีย่อยด้านประสบการณ์ (Experiential Subtheory) เป็นการพิจารณาผลของประสบการณ์ที่มีผลต่อความสามารถทางปัญญา เกี่ยวข้องกับความสามารถในการแก้ปัญหา ความคล่องแคล่วในการประมวลผลข้อมูลที่มีรวมทั้งความสามารถที่จะเชื่อมโยงความสามารถทั้งสองเพื่อเพิ่มพูนทักษะการแก้ปัญหาได้ดีขึ้น

3. ทฤษฎีย่อยด้านกระบวนการคิด (Componential Subtheory) เป็นความสามารถทางสติปัญญาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการคิด ซึ่งครอบคลุมถึงส่วนที่เป็นกระบวนการเปลี่ยนความคิดซึ่งเป็นการประมวลความรู้ คิด และประเมินผล ส่วนที่เป็นการปฏิบัติงานตามที่คิดไว้ และส่วนที่แสวงหาความรู้ให้ได้ความรู้ใหม่เปรียบเทียบกับความรู้เดิม เพื่อให้ได้ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมเข้ามาไว้ในระบบความจำ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540, หน้า 127)

ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Theory of Cooperative or Collaborative Learning)
ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียนมีดังนี้

1. ทฤษฎีแรงจูงใจ หมายถึง ภาวะที่อินทรีย์ถูกกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมที่มีแนวทางอันแน่นอน มีทิศทางและมีความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน ไม่ขาดตอน เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย แรงจูงใจจึงเป็นสิ่งสำคัญที่นำไปสู่การแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

2. ทฤษฎีด้านสติปัญญา เป็นการพัฒนาทางด้านสติปัญญาของมนุษย์แต่ละขั้นตอน มีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกันไปซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ และบรุนเนอร์ สามารถนำมาใช้พัฒนาการเรียนรู้แบบร่วมมือได้เป็นอย่างดี

3. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่ม ได้แก่

3.1 ทฤษฎีสนามของ Kurt Lewin ได้เสนอแนวคิดว่าพฤติกรรมของบุคคลจะเป็นผลมาจากพลังความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มซึ่งจะเกิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีลักษณะแตกต่างกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในรูปของการกระทำ ความรู้สึก และความคิด ซึ่งแต่ละคนต้องหันหน้าปรับตัวเข้าหากัน ช่วยกันทำงาน เพื่อก่อให้เกิดผลงานที่เป็นหนึ่งเดียวกันทำให้เกิดแรงผลักดันของกลุ่มทำให้การทำงานเป็นไปได้อย่างดี

3.2 ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ของ Bales และคณะได้เสนอเกี่ยวกับการกระทำกิจกรรมกลุ่มที่ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ทางร่างกาย วาจา และทางอารมณ์ และความรู้สึกขึ้นในตัวบุคคล การแสดงบทบาทหน้าที่ของสมาชิกจะกระทำได้โดยการสื่อสารระหว่างกันจากการเปิดเผยตัวในกลุ่ม

3.3 ทฤษฎีสังคมมิติ เป็นแนวคิดของ Moreno เสนอไว้ว่าการกระทำและจริยธรรมหรือขอบเขตของการกระทำของกลุ่มจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม

4. ทฤษฎีพื้นฐานการเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นโดยอาศัยหลักการเรียนรู้แบบร่วมมือของจอห์นสัน และจอห์นสัน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้เรียนควรร่วมมือกันในการเรียนรู้นอกจากการแข่งขันเพราะการแข่งขันก่อให้เกิดสภาพการณ์ของการแพ้ – ชนะต่างจากการร่วมมือกัน ซึ่งก่อให้เกิดสภาพการณ์ของการชนะ-ชนะอันเป็นสภาพการณ์ที่ดีกว่า

ทั้งทางด้านจิตใจ และสติปัญญา รูปแบบการสอนนี้ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาสาระต่าง ๆ ด้วยตนเอง และด้วยความร่วมมือ และด้วยความช่วยเหลือจากเพื่อน ๆ รวมทั้งได้พัฒนาทักษะทางสังคมต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการสร้างความสัมพันธ์ รวมทั้งทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการคิด การแก้ปัญหาและอื่น ๆ (ทิสนา แคมมณี, 2547, หน้า 265)

เนื้อหาสาระหน่วยการเรียนรู้เรื่องถนนสายอารยธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา

สาระการเรียนรู้แกนกลางตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ถึงการกำหนดรายละเอียดสาระการเรียนรู้แกนกลางตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 นั้น เพื่อสถานศึกษามีการปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน และสามารถพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้มีคุณภาพและเป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ โดยกำหนดแนวปฏิบัติไว้สำหรับสถานศึกษา โดยเฉพาะข้อที่ 5 ได้กำหนดสาระการเรียนรู้รายปี/ รายภาค ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหา ของชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ที่สถานศึกษาได้กำหนดไว้แล้วแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยให้ขึ้นอยู่กับมาตรฐานการเรียนรู้ ช่วงชั้นและธรรมชาติ/ลักษณะ ของแต่ละกลุ่มสาระในข้อ 3 ประมาณร้อยละ 30 สาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษากำหนดนี้อาจเป็นสาระการเรียนรู้เพิ่มเติม หรือสาระ การเรียนรู้พื้นฐานที่เป็นรายปี/ รายภาค ในลักษณะของรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ และสื่อการเรียนรู้ ดังนั้น เนื้อหาสาระเรื่องถนนสายอารยธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) จึงเป็นสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหา ของชุมชน ที่ผู้วิจัยนำมาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นโดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในสถานที่สำคัญ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อปลูกฝังความรัก ความภาคภูมิใจเห็นคุณค่าในท้องถิ่นของตนที่เคยมีความเจริญ มาแต่อดีต

หลักสูตรท้องถิ่น (Local Curriculum)

ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่นเป็นมวลประสบการณ์ที่จัดขึ้น โดยอาศัยสภาพที่เหมาะสมของชุมชนหรือท้องถิ่นให้ผู้เรียนได้ศึกษาและปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิต ที่อยู่กับสังคมได้อย่างมีความสุข นักการศึกษาได้ให้นิยามหลักสูตรท้องถิ่นไว้หลายทัศนะด้วยกัน เช่น วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 24) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่นเป็นการปรับเปลี่ยนเนื้อหาบางส่วน ในหลักสูตรให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น สอดคล้องกับจิตพิสัย เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 107) ที่นิยามว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาหรือ หน่วยงานและบุคคลในท้องถิ่นจัดให้แก่ผู้เรียนตามสภาพ และความต้องการ ของท้องถิ่นนั้น ๆ สอดคล้องกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่นิยามว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรที่สร้างขึ้น

จากสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน หรือสร้างจากหลักสูตรแกนกลางที่ปรับให้เข้ากับสภาพชีวิตของผู้เรียนในท้องถิ่นต่าง ๆ หรือสร้างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อผู้เรียนหลักสูตรท้องถิ่นจะสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ สอดคล้องกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ที่นิยามความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า หมายถึง เนื้อหาสาระและมวลประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนในท้องถิ่นหนึ่งใดโดยเฉพาะ สำหรับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ ได้นิยามว่าหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึงบรรดาประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องราวและเนื้อหาสาระซึ่งจะเป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียน อันเนื่องมาจากการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นหรือการตอบสนองความต้องการของชุมชนในท้องถิ่นอย่างเป็นกระบวนการ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นและเหมาะสมแก่สภาพของท้องถิ่น สอดคล้องกับสังคอุทรานันท์ ที่นิยามว่าหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรที่สร้างขึ้น ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและสนองความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ (อุดม เขยทิวส์, 2545, หน้า 5) สอดคล้องกับชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2547, หน้า 76) ที่นิยามว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรที่หน่วยงานทางการศึกษา หรือผู้ชำนาญการช่วยกันจัดขึ้นเพื่อเป็นเนื้อหาสาระที่ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ผู้เรียนต้องการในแต่ละท้องถิ่น หลักสูตรจึงต้องได้มาจากท้องถิ่นผู้สอนต้องรู้ว่าสภาพของท้องถิ่นว่ามีทรัพยากรในท้องถิ่นอะไรบ้างเพื่อนำมาจัดกิจกรรมที่นำไปสู่จุดหมายปลายทางของการศึกษา

จากนิยามของนักการศึกษาต่าง ๆ ดังกล่าวจึงสรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรที่สร้างขึ้นจากสภาพปัญหา เหตุการณ์ สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น หรือสร้างจากหลักสูตรแกนกลางให้มีเนื้อหาสาระและมวลประสบการณ์สอดคล้องกับสภาพเฉพาะของท้องถิ่นนั้น ๆ และสนองความต้องการของผู้เรียนอย่างเป็นกระบวนการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น โดยผู้สอนต้องมีความรู้เกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นนั้นเป็นอย่างดีเพื่อนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเข้าสู่จุดหมายของการศึกษา

จากข้อมูลทีกล่าวมาข้างต้นเนื้อหาสาระหน่วยการเรียนรู้เรื่อง ถนนสายอารยธรรมจังหวัดฉะเชิงเทราจึงเป็นการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาตามกรอบพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 27 โดยมีคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นผู้กำหนดหลักสูตรแกนกลางขั้นที่มีสาระการเรียนรู้หลัก และมาตรฐานเป็นข้อกำหนดและเป็นแนวทางให้สถานศึกษาจัดทำสาระและรายละเอียดของหลักสูตรเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการศึกษาต่อที่เหมาะสมกับผู้เรียนและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นได้แก่ สภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อพัฒนาให้เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ สาระสำคัญของบทบัญญัตินี้ สถานศึกษา

จึงต้องดำเนินการพัฒนาหลักสูตรขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียน โดยพิจารณาความเหมาะสมของสาระหลักสูตรที่ผสมผสานระหว่างสาระหลัก มาตรฐานที่กำหนด สภาพของท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนคาบเวลาและเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนที่เน้นให้ทุกส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นนั้น ได้มีการส่งเสริมและเป็นเป้าหมายหนึ่งที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ประถมศึกษา (ฉบับปรับปรุง 2533) ในรูปของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่มีสาระการเรียนรู้ และประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับชีวิตจริงของตนเองและท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม วิถีชีวิตและความเป็นอยู่เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตนเอง โดยใช้พลังความร่วมมือกันของทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

**กระบวนการการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศาสนาและวัฒนธรรม
หน่วยการเรียนรู้เรื่องถนนสายอารยธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา**

การพัฒนาหลักสูตรหน่วยการเรียนรู้เรื่องถนนสายอารยธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาที่สอดคล้องกับกรมวิชาการซึ่งได้กำหนดให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาหลักสูตรได้ ใน 5 ลักษณะ ได้แก่ การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน หรือจัดกิจกรรมเสริมการพัฒนารายละเอียดของเนื้อหาจากขอบข่ายที่กำหนดในคำอธิบายรายวิชา การพัฒนาและเลือกใช้สื่อ การเรียนการสอนที่เหมาะสมกับจุดประสงค์ เนื้อหา และท้องถิ่น การจัดทำสื่อการเรียนใหม่ให้เหมาะสมกับจุดประสงค์ เนื้อหา และสภาพท้องถิ่น หรือการจัดทำคำอธิบายรายวิชาใหม่ หรือรายวิชาเพิ่มเติม เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงอาศัยหลักการและวิธีการพัฒนาหลักสูตรดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและผู้เรียน
2. เลือกเนื้อหาให้สอดคล้องกับผู้เรียน โรงเรียน และสภาพชุมชนในท้องถิ่น
3. ลำดับขั้นตอนของเนื้อหาโดยยึดพัฒนาการของผู้เรียนเป็นสำคัญ
4. กำหนดเวลาเรียน
5. คำนึงถึงความเหมาะสมของวัย และระดับสติปัญญาของผู้เรียนที่สัมพันธ์กับ

ความพร้อมด้านการเรียนรู้

ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร

ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร หน่วยการเรียนรู้เรื่องถนนสายอารยธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา

ผู้วิจัยได้ยึดแนวดำเนินการของ ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 20) ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ ศึกษาสภาพและความต้องการของท้องถิ่น สํารวจสภาพและความต้องการของผู้เรียน ทำความเข้าใจหลักสูตรแม่บทที่เกี่ยวกับปรัชญา หลักการ

จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ และการประเมินผล วิเคราะห์
ศักยภาพของโรงเรียนด้านบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ ความร่วมมือระหว่างบุคลากรภายในโรงเรียน
และท้องถิ่น เพื่อหาจุดเด่น จุดด้อย

2. กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง และมาตรฐาน โดยยึดหลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระ
การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วงชั้นที่ 1 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เพื่อปลูกฝัง
ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ ในสถานที่สำคัญของท้องถิ่น เห็นคุณค่า เกิดความรัก และภาคภูมิใจ
ในท้องถิ่นของตน

3. คัดเลือกเนื้อหา หน่วยการเรียนรู้เรื่อง “ถนนสายอารยธรรมจังหวัดฉะเชิงเทรา”
จากแบบสอบถามตรวจสอบความต้องการของชุมชนจากผู้ปกครองและนักเรียนให้สอดคล้องกับมาตรฐาน
และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ได้แก่ สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ได้แก่ วัดโสธรวราราม
วรวิหาร หลวงพ่อโสธร สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง และการดำเนินชีวิตในสังคม ได้แก่ พระยา
ศรีสุนทรโวหาร สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์ ได้แก่ ดำเนินกรมรุพงษ์ศิริพัฒน์ กำแพงเมืองแปะริ้ว
ศาลหลักเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา ศาลากลางจังหวัดฉะเชิงเทราหลังเก่า ศาลจังหวัดฉะเชิงเทรา
หลังเก่า และ ตลาดน้ำร้อยปีบ้านใหม่ สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์ ได้แก่ แม่น้ำบางปะกง

4. กำหนดกิจกรรมตามรูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

5. กำหนดเวลาเรียน สัปดาห์ละ 2 ชั่วโมงตามโครงสร้างของหลักสูตรสถานศึกษา

6. สร้างเครื่องมือการประเมิน และกำหนดเกณฑ์การวัดและการประเมินผล

7. จัดทำเอกสารหลักสูตร เช่น แผนการเรียนรู้ คู่มือครู คู่มือนักเรียน และสื่อ

ประกอบการสอน

8. ตรวจสอบคุณภาพของชุดการเรียนรู้ (Instruction Package) และทดลองใช้เพื่อนำมา
แก้ไขปรับปรุง

ชุดการเรียนรู้ที่ 1 แม่น้ำบางปะกง

แหล่งกำเนิดของแม่น้ำบางปะกง

แม่น้ำบางปะกงเกิดจากการรวมตัวกันของแม่น้ำสาขา 2 สาย คือ แม่น้ำปราจีนบุรี
และแม่น้ำนครนายก ไหลมารวมกันบริเวณตำบลบ้านแดน อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี

ความสำคัญของแม่น้ำบางปะกง

ประชาชนชาวฉะเชิงเทราใช้น้ำจากแม่น้ำบางปะกงสำหรับการดำรงชีวิต เช่น ใช้น้ำ
ในชีวิตประจำวัน ใช้น้ำในการเพาะปลูก ใช้น้ำในการเลี้ยงสัตว์ ใช้น้ำในการอุตสาหกรรม
และเป็นเส้นทางไปมาติดต่อกันทางน้ำ โดยมีเรือเป็นพาหนะ

ทรัพยากรที่ได้จากแม่น้ำบางปะกงได้แก่ สัตว์น้ำ ป่าจากและป่าชายเลน สำหรับป่าชายเลนมีคุณประโยชน์เป็นอย่างมาก เป็นทั้งที่กำบังคลื่นลม ป้องกันการกัดเซาะของน้ำไม่ให้ดินชายฝั่งแม่น้ำพังทลาย เป็นแหล่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์น้ำ และเป็นที่หลบภัยของสัตว์น้ำเล็ก ๆ

คุณค่า และประโยชน์ที่ได้รับจากแม่น้ำบางปะกง

1. เป็นแหล่งน้ำในการผลิตน้ำประปาของจังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เป็นแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์
3. ใช้ในการผลิตสำหรับโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ
4. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ เช่น ล่องเรือชมธรรมชาติบริเวณสองฝั่งแม่น้ำบางปะกง และล่องเรือดูปลาโลมา (สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา, ม.ป.ป., หน้า 1; ปุ่มเมืองฉะเชิงเทรา, ม.ป.ป., หน้า 93)

ชุดการเรียนรู้ที่ 2 วัดโสธรวราราม วรวิหาร

ที่ตั้งของวัดโสธร ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ความเป็นมาของวัดโสธร วัดโสธรเดิมชื่อว่า วัดหงส์ เพราะมีตัวหงส์เป็นเครื่องหมายติดอยู่บนยอดเสาวันหนึ่งเกิดลมพายุพัดแรง ตัวหงส์ตกลงมาชาวบ้านจึงนำธงขึ้นไปผูกแทนตัวหงส์ จึงเรียกชื่อวัดว่าวัดเสาธง ต่อมาฟ้าผ่าเสาธงหักลงมาจึงเรียกชื่อวัดนี้ว่าวัดเสาทอง เมื่อเวลาผ่านไปนานเข้าเสียงเรียกชื่อวัดเสาทองได้เพี้ยนไปเป็นวัดโสธรจนถึงปัจจุบัน

ความสำคัญของวัดโสธร วัดโสธรได้รับพระราชทานเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี มีชื่อเต็มว่า วัดโสธรวราราม วรวิหาร เป็นสถานที่ตั้งของหลวงพ่อโสธร ที่ประชาชนทั่วไปเคารพนับถือและเดินทางมาเพื่อกราบไหว้กันเนื่องแน่นทุกวัน

คุณค่าของวัดโสธร คือ

1. เป็นที่ตั้งของหลวงพ่อโสธร
2. เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี
3. มีอุโบสถที่สวยงาม
4. เป็นวัดที่มีนักท่องเที่ยวมากราบหลวงพ่อโสธรกันมาก ทำให้มีเงินหมุนเวียนชาวบ้านขายสินค้าได้ เช่น มะม่วง มะพร้าว น้ำหอม และสินค้าอื่น ๆ เป็นต้น (81 ปีพระราชสมภพ ๖๖ พรรษา, 2542, หน้า 29)

ชุดการเรียนรู้ที่ 3 หลวงพ่อโสธร

หลวงพ่อโสธร เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งอยู่ที่วัดโสธร ตามตำนานเล่ากันว่า มีพี่น้องสามคนเป็นเศรษฐีอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย ต้องการสร้างพระพุทธรูปไว้บูชาที่วัดตามวันเกิดของตน จึงได้เชิญพราหมณ์มาประกอบพิธีกรรม

ต่อมาเกิดสงครามกับพม่า พระพุทธรูปทั้งสามองค์ได้แสดงอภินิหาร ลงสู่แม่น้ำปิง ล่องลอยมาตามสายน้ำ และมาปรากฏให้คนเห็นที่แม่น้ำบางปะกง ผู้คนได้ใช้เชือกจูงลาก ก็ไม่สามารถจูงพระพุทธรูปขึ้นมาได้ ต่อมาพระพุทธรูปองค์หนึ่งได้ไปปรากฏให้คนเห็นที่แม่น้ำแม่กลองและขึ้นสู่วัดบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสาคร ส่วนพระพุทธรูปองค์ที่สองได้ลอยไปปรากฏให้คนเห็นที่หน้าวัดบางพลี และขึ้นสู่วัดบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

สำหรับหลวงพ่อโสทร ชาวฉะเชิงเทราได้พยายามจูงขึ้นฝั่งหลายครั้ง แต่ไม่สำเร็จ จนกระทั่งมีอาจารย์ผู้หนึ่งได้ตั้งศาลเพียงตาขึ้น และทำพิธีอัญเชิญโดยใช้สายสิญจน์คล้ององค์ท่านขึ้นสู่ “วัดโสทร” ได้โดยง่าย เมื่อวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 5 ประชาชนที่มาราบไหว้หลวงพ่อโสทร มักนำไข่ต้มมาแก้บนเมื่อประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนขอจากหลวงพ่อ บางคนก็แก้บนด้วยละครรำก็มี (สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา, 2542, หน้า 47)

ชุดการเรียนรู้ที่ 4 พระยาศรีสุนทรโวหาร

พระยาศรีสุนทร โวหาร เดิมชื่อ น้อย เกิดที่บ้านริมคลองโสทร อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา คุณพ่อชื่อนายทองดี คุณแม่ชื่อนางบัว เป็นเด็กที่มีความใฝ่รู้ใฝ่เรียน พ่อกับแม่ จึงให้บวชเป็นสามเณร ได้เรียนหนังสือครั้งแรกกับพี่ชาย ซึ่งบวชเป็นพระภิกษุอยู่ที่วัดโสทร และเข้าศึกษาต่อในกรุงเทพมหานคร โดยพักที่วัดสระเกศ ท่านเรียนเก่ง มีความเชี่ยวชาญด้านภาษาไทย (สามัญศึกษา จังหวัดฉะเชิงเทรา, 2540, หน้า 99-100) รับราชการครั้งแรกเป็นมหาดเล็ก ท่านคิดแบบเรียนสอนอ่านภาษาไทยหลายเล่ม จนเลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นและเป็นครูสอนหนังสือในกรมมหาดเล็ก

ต่อมาท่านได้เลื่อนตำแหน่งเป็นพระยาศรีสุนทรโวหาร เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และเป็นอาจารย์ถวายพระอักษรแก่พระบรมโอรสาธิราชถึง 2 พระองค์ คือ เจ้าฟ้ามหาวชิรมหิศ และเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ซึ่งต่อมาเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (พีระ เทพพิทักษ์ และคณะ, 2539, หน้า 63)

พระยาศรีสุนทรโวหารได้ล้มป่วยลง และถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2434 รวมอายุได้ 69 ปี

พระยาศรีสุนทรโวหาร เป็นบุคคลสำคัญของท้องถิ่นที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างในด้านความขยันหมั่นเพียร ความสุภาพอ่อนโยน ท่านมีความรู้ ความสามารถด้านภาษาไทย เป็นอย่างดี จนที่ไว้วางใจของพระมหากษัตริย์ถึง 3 รัชกาล ด้วยเกียรติยศที่ยิ่งใหญ่ของท่านผู้เป็น “นักปราชญ์ภาษาไทย” เราควรภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง (เกษม หมายคอน และคณะ, 2540, หน้า 101)

ชุดการเรียนรู้ที่ 5 คำหนักมรุพงษ์ศิริพัฒน์

คำหนักมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ตั้งอยู่บนถนนมรุพงษ์ ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง มีลักษณะเป็นเรือนไม้สักสองชั้น สำหรับเป็นที่พักของกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา และเป็น “บ้านพักข้าราชการ” ของเมืองฉะเชิงเทราในยุคแรก ๆ

ตำหนักมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ถือว่าเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติ เพราะเคยเป็นที่ประทับแรมของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในคราวเสด็จเมืองฉะเชิงเทรา เป็นเวลา 6 คืน ระหว่างวันที่ 24-29 มกราคม พ.ศ.2450 พระองค์ได้พระราชทานพระบรมฉายาลักษณ์พร้อมลายพระหัตถ์ ที่ยังคงอยู่คู่กับตำหนักมาจนทุกวันนี้

ปัจจุบันตำหนักแห่งนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ใช้เป็นที่ทรงงานเมื่อเสด็จเมืองฉะเชิงเทรา และใช้เป็นบ้านพักของผู้ว่าราชการจังหวัดฉะเชิงเทราอีกด้วย (สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา, 2542, หน้า 147)

ชุดการเรียนรู้ที่ 6 กำแพงเมืองแปดริ้ว

กำแพงเมืองแปดริ้ว ตั้งอยู่บนถนนมรุพงษ์ใกล้กับแม่น้ำบางปะกงเป็นสถานที่สำคัญที่จารีกร่องรอยแห่งชัยชนะในการทำศึกสงคราม และเหตุการณ์นองเลือดในการปราบกบฏอั้งยี่ ซึ่งเป็นพ่อค้าชาวจีนขายฝิ่นผิดกฎหมาย และก่อความวุ่นวายเข้าปล้นชาวเมือง

ลักษณะของกำแพงเมือง ก่อด้วยอิฐ ฉาบปูน ด้านหลังกำแพงมีคูน้ำเป็นแนวป้องกันอีกชั้นหนึ่ง ด้านบนกำแพงมีปืนใหญ่วางอยู่

กำแพงเมืองแปดริ้ว สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยกรมหลวงรักษัรณเรศสำหรับป้องกันข้าศึกที่มารุกรานทางน้ำ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ใช้เป็นที่ตั้งมั่นของกองทัพในการปราบกบฏอั้งยี่

ปัจจุบันด้านหน้ากำแพงเมืองแปดริ้วสร้างเป็นสวนสาธารณะสำหรับพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนในท้องถิ่น (ภาวนา บุญเกิด, 2546, หน้า 36)

ชุดการเรียนรู้ที่ 7 ศาลหลักเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา

ศาลหลักเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นที่ตั้งของศาลหลักเมือง และเสาหลักเมืองที่บรรจุดวงเมืองฉะเชิงเทราไว้ เพราะเชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่จะช่วยคุ้มครองรักษาเมือง ให้พ้นจากอันตรายทั้งปวงได้

ลักษณะ และที่มาของเสาหลักเมืองจังหวัดฉะเชิงเทรา สร้างด้วยไม้มะค่า สร้างขึ้นพร้อมกับกำแพงเมืองแปดริ้ว ต่อมาเสาหลักเมืองได้ชำรุด ผุขาดไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงได้สร้างเสาขึ้นใหม่ และจัดให้มีการบำเพ็ญกุศลฉลองสมโภช การยกเสาในวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2438

ปัจจุบันศาลหลักเมืองตั้งอยู่บนถนนหน้าเมือง ลักษณะอาคารก่อสร้างหลังคาทรงจัตุรมุข ส่วนบนเป็นยอดปรางค์ ภายในศาลบรรจุเสาหลักเมืองไว้ เสาหนึ่งเป็นเสาหลักเมืองปัจจุบัน สร้างเมื่อ พ.ศ. 2438 อีกเสาเป็นเสาเก่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2377 ภายในบริเวณเดียวกัน มีศาลเจ้าพ่อหลักเมืองตั้งสถิตอยู่ด้วย (สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา, 2542, หน้า 146)

ชุดการเรียนรู้ที่ 8 ศาลากลางจังหวัดฉะเชิงเทราหลังเก่า

ศาลากลางจังหวัดฉะเชิงเทราหลังเก่า สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นตึกก่ออิฐฉาบปูนชั้นเดียว หลังคามุงกระเบื้อง ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำบางปะกง เดิมเรียกว่า "มณฑลปราจีน" เป็นอนุสาวรีย์แห่งเสรีภาพ ที่ประเทศไทยรอดพ้นจากการยึดครองของชาวต่างชาติ

ศาลากลางจังหวัดฉะเชิงเทราหลังเก่า เป็นสถานที่สำคัญที่มีคุณค่าทางด้านการปกครอง บ้านเมืองที่ทันสมัย เรียกว่าระบบเทศบาลมีเขตการปกครองตั้งแต่จังหวัดปราจีนบุรี นครนายก และพนมสารคาม ต่อมาเขตการปกครองได้ขยายออกไปเมืองฉะเชิงเทราจึงเป็นศูนย์กลางอำนาจรัฐ เป็นที่ว่าการมณฑลปราจีน ในปี พ.ศ.2449 เรียกชื่อว่า ศาลารัฐบาล มีบทบาทในการบริหาร บ้านเมือง ในมณฑลปราจีน ต่อมาระบบเทศบาลได้ยกเลิกไป จึงใช้เป็นที่ทำการของศาลากลาง จังหวัดฉะเชิงเทรา

ปัจจุบันศาลากลางจังหวัดฉะเชิงเทราหลังเก่าแห่งนี้ได้รับการซ่อมแซมใหม่เนื่องจากถูกไฟไหม้โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และจัดตั้งให้เป็นสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (สำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา, 2542, หน้า 147)

ชุดการเรียนรู้ที่ 9 ศาลจังหวัดฉะเชิงเทราหลังเก่า

ศาลจังหวัดฉะเชิงเทราหลังเก่า ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงใกล้กับห้องสมุดประชาชน เดิมเป็นที่ทำการศาลมณฑลปราจีนทางมุขซ้าย และเป็นที่ทำการศาลเมืองฉะเชิงเทราทางมุขขวา ต่อมาอาคารทรุดเอียงไม่เป็นที่ปลอดภัย กระทรวงยุติธรรมจึงได้ดำเนินการซ่อมและขยายอาคารใหม่ โดยต่อมุขหน้าขึ้น และจัดมุขหลังให้เป็นห้องพิจารณาคดีขึ้นอีกหนึ่งห้อง

เหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับศาลแห่งนี้คือ คือ วันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ได้เสด็จออกประทับเป็นประธานคณะผู้พิพากษา ในการพิจารณาคดี ระหว่างพนักงานอัยการจังหวัดฉะเชิงเทราซึ่งเป็นโจทก์ กับนางข้อย เรื่อง ลักขโมยพวงกุญแจนาฬิกาของพลตำรวจ สุเวช เชื้อภักดี ผลการไต่สวนนางข้อยได้สารภาพผิดแต่โดยดี ซึ่งเป็นประโยชน์แก่การพิจารณาคดี ศาลจึงลดโทษให้และเนื่องจากจำเลยไม่เคยกระทำความผิดมาก่อน เป็นผู้หญิง ไม่มีที่อยู่อาศัย ต้องเลี้ยงดูลูกซึ่งยังเล็กอยู่ 2 คน ศาลจึงให้รอการลงโทษไว้ก่อน

ปัจจุบันศาลจังหวัดฉะเชิงเทราหลังเก่า ตั้งเป็นหน่วยงานของ พุทธสมาคมจังหวัดฉะเชิงเทรา (ประเสริฐ สีลรัตน และจินดา เนื่องจำนงค์, 2547)

ชุดการเรียนรู้ที่ 10 ตลาดน้ำร้อยปีบ้านใหม่

ตลาดน้ำร้อยปีบ้านใหม่ เป็นตลาดโบราณตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงอายุกว่า 100 ปี ที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตผู้คนกับชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำ มีลักษณะवादติดต่อกันเรียงรายไปตามลำ

แม่น้ำบางปะกง ในอดีตสภาพตลาดน้ำแห่งนี้เต็มไปด้วยเรือนแพ เรือพาย เรือแจว เรือสินค้า ที่มีประทุนบรรทุกสินค้าต่าง ๆ มาค้าขายกันอย่างคับคั่ง

ปัจจุบันสภาพตลาดน้ำร้อยปีบ้านใหม่ เรือนแพ บ้านหรือร้านค้าริมน้ำ กำลังสูญหายไป เรือนแพบางหลังก็ต่อเสาเสริมฐานแปรสภาพจากเรือนแพเป็นบ้านริมน้ำ มีบางส่วนที่ยังลอยตัว อยู่บนผิวน้ำ

“ชมรมรักษตลาดบ้านใหม่” ได้อนุรักษ์ วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และสร้างอาชีพให้ชาวชุมชน ตลาดบ้านใหม่ จำหน่ายทั้งอาหาร ข้าวแกง ก๋วยเตี๋ยว กาแฟโบราณ เครื่องดื่มโบราณ สมุนไพร ขนมหั้ไทยจีน ของเล่นโบราณ ของฝาก ของที่ระลึกต่าง ๆ เพื่อฟื้นฟูบ้านเรือนแพริมน้ำ ของตลาดน้ำร้อยปีบ้านใหม่ให้ฟื้นคืนมาอีกครั้ง (ประเสริฐ ศีลรัตน และจินดา เนื่องจำนงค์, 2547, หน้า 86)

ชุดการเรียนรู้

การสร้างชุดการเรียนรู้ที่ใช้ควบคู่กับรูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือจำเป็นต้องมีความเข้าใจในองค์ประกอบของชุดการเรียนดังนี้

1. ความหมายของชุดการเรียนรู้

บุญเกื้อ คอวหาเวช (2545, หน้า 91) ได้อธิบายไว้ว่าชุดการเรียนรู้ หรือ ชุดการสอน มาจากคำว่า Instruction Package เป็นนวัตกรรมการศึกษาที่จัดเป็นสื่อการสอนชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นชุดของสื่อประสม (Multimedia) ที่ใช้สอนตั้งแต่สองชนิดขึ้นไปร่วมกันเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ตามที่ต้องการ สื่อที่นำมาใช้ร่วมกันนี้จะช่วยเสริมประสบการณ์ซึ่งกันและกันตามลำดับขั้นที่จัดเอาไว้ สำหรับหน่วยการเรียนรู้ตามหัวข้อเนื้อหา และประสบการณ์ของแต่ละหน่วยที่ต้องการให้ผู้เรียนได้รับโดยจัดเอาไว้เป็นชุด ๆ ซึ่งสอดคล้องกับสุนันทา สุนทรประเสริฐ (2546, หน้า 1) ที่กล่าวว่าชุดการสอน หรือชุดการเรียนรู้เป็นสื่อประเภทหนึ่งซึ่งมีจุดมุ่งหมายเฉพาะเรื่องที่จะสอนเท่านั้น ชุดการสอนจึงเป็นนวัตกรรมการใช้สื่อการสอนแบบประสมโดยอาศัยระบบบูรณาการสื่อหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกันเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนในหน่วยการเรียนรู้ นั้น ๆ สอดคล้องกับ เป็รื่อง กุญฑ (2518, หน้า 1) กล่าวว่า ชุดการสอนเป็นสื่อซึ่งจัดขึ้นสำหรับหน่วยการเรียนรู้หัวข้อเนื้อหา และประสบการณ์ของแต่ละหน่วย สอดคล้องกับวาสนา ชาวหา (2531, หน้า 21) กล่าวว่า การนำสื่อประสมมาใช้ ในกระบวนการเรียนการสอนอาจอยู่ในลักษณะเป็นชุด ถ้าออกแบบมาใช้ในการเรียนการสอนเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว เรียกว่า “ชุดการสอน”(Package) แต่ถ้าออกแบบมาเพื่อใช้สอนได้หลายเรื่องเรียกว่า “ชุดอุปกรณ์หรือชุดเครื่องมือ (Kit)”

ชม ภูมิภาค (ม.ป.ป., หน้า 100) กล่าวว่า ชุดการสอนเป็นรูปแบบของสื่อสารระหว่างครูและนักเรียนอันมีการกำหนดจุดมุ่งหมายที่แน่ชัด กำหนดเนื้อหา วัสดุ และกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งของครูและนักเรียนเพื่อให้เกิดผลบรรลุจุดมุ่งหมายที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

กาญจนา เกียรติประวัติ (ม.ป.ป., หน้า 174) ให้ความหมายชุดการสอนและชุดการเรียนทั้งสองคำว่า หมายถึงระบบการผลิตและการนำสื่อการเรียนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับเนื้อหา มาส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ตามจุดประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

กู๊ด (Good, 1973, p. 306) ได้กล่าวถึง ชุดการสอนว่า เป็นโปรแกรมทางการสอนที่ทุกอย่างจัดไว้โดยเฉพาะ ประกอบด้วยวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ภายในชุดการสอน อุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียน คู่มือครู เนื้อหา แบบทดสอบ และมีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนไว้ครบถ้วน

ดังนั้นจากความหมายเกี่ยวกับชุดการสอนของนักการศึกษาที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า ชุดการสอนหรือชุดการเรียน หมายถึง เครื่องมือการสอนที่กำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนเฉพาะสาระที่จะสอนเท่านั้น แต่ละชุดการเรียนประกอบด้วยเนื้อหา ประสบการณ์ แบบทดสอบ เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมาย อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ความเป็นมา และการพัฒนาของชุดการเรียน

วงการศึกษาค้นหาวิธีการเพิ่มประสิทธิภาพการศึกษาให้สูงขึ้นด้วยการค้น คิด ทดลอง และพัฒนาวิธีการสอนต่าง ๆ เพื่อให้การสอนเสียเวลาน้อยที่สุด ได้ผลดี และเป็นผลที่ตรวจสอบได้ เป็นความพยายามที่จะให้นักเรียนทุกคนมีโอกาส ได้รับการสอนและได้รับการเรียนรู้ที่มีคุณภาพเท่าเทียมกันเกิดขึ้น วิธีหนึ่งก็คือ การสร้างชุดการเรียน (Instruction Package หรือ Instructional Kit) เพื่อให้ครูทุกคนได้ดำเนินการสอนอย่างมีประสิทธิภาพเท่าเทียมกัน มีจุดมุ่งหมายเดียวกันด้วยวิธีการสอนที่วางแผนมาอย่างดี ใช้เวลาไม่มาก (ชม ภูมิภาค, ม.ป.ป., หน้า 98) สำหรับชุดการเรียนเกิดขึ้นครั้งแรกที่โรงเรียนในประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อปี ค.ศ.1930 โดย David Stansfield แห่งสถาบัน Ontario for Studies in Education เขาจัดกล่องเอนกประสงค์สำหรับใช้กับนักเรียนตามวัตถุประสงค์ของการสอน และประสบการณ์การเรียนรู้ในเรื่องการสอนสำเร็จรูป กล่องที่เขาผลิตขึ้นนี้เรียกว่า Thirties Box หรือกล่องการสอนที่เรียกว่า The 1930 Multi Media Kit ซึ่งได้รับความนิยมและเป็นที่ชื่นชอบของเด็ก ๆ มากเด็ก ๆ เรียกว่ากล่องวิเศษ ต่อมาจึงพัฒนาเป็นชุดการสอนในที่สุด (จุฬาลักษณ์ ไชยสกุล, 2546, หน้า 7)

สำหรับประเทศไทยได้เกิดโครงการลดเวลาสอนเกิดขึ้นที่จังหวัดลพบุรี (Reduced Instructional Time Project หรือ Rit) โครงการหนึ่งก็คือ โครงการสร้างชุดการสอน เป็นความพยายามสร้างชุดการสอนสำหรับวิชาต่าง ๆ โดยครอบคลุมเนื้อหาตามหลักสูตร สร้างเป็นชุดการสอนเอาไว้ให้ครูสามารถนำไปใช้สอนได้เลยไม่ต้องเสียเวลาคิดค้นและออกแบบการสอน เพราะชุดการสอนนี้

ผ่านการทดลองหาประสิทธิภาพไว้แล้ว มีคำแนะนำในการใช้อย่างครบถ้วน ครูทุกคนสามารถดำเนินการสอนตามมาตรฐานเดียวกัน คุณภาพเดียวกัน ผลการเรียนรู้ ย่อมเปรียบเทียบกันได้ทั่วประเทศ (ชม ภูมิภาค, ม.ป.ป., หน้า 99) สอดคล้องกับงานการวิจัยของ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ผู้ริเริ่มศึกษาเปรียบเทียบการสอนแบบบรรยายกับการสอน โดยใช้ชุดการสอนในปีการศึกษา 2516 ที่แผนกโสตทัศนศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยร่วมกับนิสิตปริญญาโทโดยยึดหลักการที่ว่า การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาผู้สอนควรให้ผู้เรียน เรียนเพียง 1 ส่วน อีก 3 ส่วน ให้นักเรียนไปแสวงหาจากประสบการณ์ที่ผู้สอนเตรียมไว้ให้ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างกัน และเมื่อทดสอบหลังจากเรียนแล้ว 4 สัปดาห์ พบว่า ความคงทนในการเรียนรู้ของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม (จุฬาลักษณ์ ไชยสกุล, 2546, หน้า 7)

3. ทฤษฎี แนวคิด และหลักการที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุดการเรียน

ในการสร้างชุดการเรียนนั้นทฤษฎีที่นำมาใช้ในการผลิตชุดการเรียน ซึ่งชม ภูมิภาค, (ม.ป.ป., หน้า 100) ได้จำแนกตามแนวคิดและหลักการของ ดร.ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ไว้ดังนี้

3.1 ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล นักการศึกษาได้นำหลักจิตวิทยามาใช้ในการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงความต้องการ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ บุคคลมีความแตกต่างกันหลายด้าน กล่าวคือ ความสามารถ สติปัญญา ความต้องการ ความสนใจ ร่างกาย สังคม อารมณ์ และความแตกต่าง ปกติข้อยอื่น ๆ วิธีการที่เหมาะสมที่สุดคือ การจัด การสอนรายบุคคล หรือการศึกษาตามสภาพ การศึกษาแบบเสรีและการศึกษาด้วยตนเอง ถ้วนเป็น วิธีสอนที่เปิดโอกาส ให้ผู้เรียนมีอิสระในการเรียนตามสติปัญญาความสามารถ และความสนใจ โดยครูเป็นผู้คอยให้การช่วยเหลือตามความเหมาะสม

3.2 ทฤษฎีการเรียนรู้ ยึดหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ หมายถึงการเรียนการสอนที่เปิดโอกาสให้นักเรียน

3.2.1 เข้าร่วมกิจกรรมในการเรียนด้วยตนเอง

3.2.2 การทราบผลการเรียนของตนทันที

3.2.3 มีการเสริมแรงอันจะทำให้ให้นักเรียนกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำหรือหลีกเลี่ยง ไม่กระทำ

3.2.4 ได้เรียนรู้ไปทีละขั้นตามความสามารถและความสนใจ

3.3 การนำเอาสื่อประสมมาใช้ หมายถึงการนำเอาสื่อการสอนหลาย ๆ อย่างมา สัมพันธ์กันและมีคุณค่าที่ส่งเสริมซึ่งกันและกันอย่างมีระบบ สื่อการสอนอย่างหนึ่งอาจใช้เพื่อเร้า ความสนใจ ในขณะที่อีกอย่างหนึ่งใช้เพื่ออธิบายข้อเท็จจริงของเนื้อหา และอีกชนิดหนึ่งอาจใช้เพื่อ ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง และป้องกันการเข้าใจความหมายชัดเจน การใช้สื่อประสมจะช่วยให้

ผู้เรียนมีประสบการณ์จากประสาทสัมผัสที่ผสมผสานกับให้นักเรียนได้ค้นพบวิธีการที่จะเรียนในสิ่งที่ต้องการได้ด้วยตนเองมากยิ่งขึ้น

3.4 การเอากระบวนการกลุ่มมาใช้ เดิมนั้นความสัมพันธ์ระหว่างครู และนักเรียนในห้องเรียนมีลักษณะเป็นทางเดียวกล่าว คือครูเป็นผู้ทำ นักเรียนเป็นผู้ตามและแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีนักเรียนไม่มีโอกาสฝึกฝน การทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ฝึกฟังและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เมื่อโตขึ้นจึงทำงานร่วมกันไม่ได้แนวโน้มในปัจจุบัน และในอนาคตของขบวนการเรียนรู้จึงต้องนำกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มาใช้มีการเปิดโอกาสให้เด็กได้ประกอบกิจกรรมร่วมกัน ทฤษฎีกระบวนการกลุ่มจึงเป็นแนวคิดทางพฤติกรรมศาสตร์ซึ่งนำมาไว้ในรูปของชุดการสอน โดยเฉพาะชุดการสอนแบบกลุ่ม

3.3 การนำเอาวิธีวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) มาใช้ในการผลิตชุดการเรียน ซึ่งแตกต่างไปจากการทำโครงการสอนในปัจจุบันตรงที่ว่า ชุดการสอนมีการจัดเนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวัยของผู้เรียน รายละเอียดต่าง ๆ ได้นำไปทดลองปรับปรุงจนมีคุณภาพเชื่อถือได้แล้วจึงนำมาใช้ ซึ่งการเสนอแนะการสอนสำหรับครูตั้งแต่การตั้งจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม ขั้นตอนการจัดกิจกรรม สื่อการสอนตลอดจนเครื่องมือและวิธีการประเมินผล ทุกสิ่งทุกอย่างในระบบจะต้องสร้างขึ้นเป็นแบบบูรณาการมีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกันเป็นอย่างดี

4. ประเภทของชุดการเรียน

ศิริพงศ์ พยอมแย้ม (2533, หน้า 144) กล่าวถึงชุดการเรียนว่า สามารถจำแนกตามลักษณะการใช้งานได้ 3 ลักษณะคือ

4.1 ชุดการเรียนสำหรับครู

ชุดการเรียนสำหรับครูใช้ประกอบการบรรยายของครูผู้สอนโดยบูรณาการสื่อประสมสำหรับประกอบการเรียนการสอนในแต่ละหน่วยย่อยของบทเรียนลงในกล่องภายในกล่องจะประกอบด้วยสื่อต่าง ๆ ดังนี้

4.1.1 คู่มือครู ทำหน้าที่อธิบายลักษณะของชุดการสอน แนะนำการใช้ชุดการสอน แผนการสอนของบทเรียน เนื้อหา รายการสื่อการสอน และเอกสารอ้างอิง

4.1.2 แบบทดสอบก่อนเรียน และหลังเรียน ซึ่งตั้งตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมของบทเรียน

4.1.3 สื่อการสอน ซึ่งถูกบูรณาการตามจุดประสงค์และมโนทัศน์ของบทเรียน

4.1.4 แบบฝึกหัดประกอบกิจกรรม

บทบาทของชุดการเรียนรู้สำหรับครูช่วยให้เนื้อหาแต่ละบทเรียนได้มีโอกาสใช้สื่อการสอนเสริมการบรรยายของครู โดยสื่อที่ใช้จะได้รับการออกแบบและวิเคราะห์ให้เหมาะสมกับเนื้อหา และจุดมุ่งหมายของบทเรียนสามารถสร้างมโนทัศน์ให้แก่ผู้เรียนได้ ในการเตรียมการสอน ผู้สอนสามารถประหยัดเวลาการเตรียมสื่อการสอนสำหรับบทเรียนแต่ละหน่วยเพราะชุดการเรียนรู้จะเตรียมสื่อการสอนไว้อย่างเหมาะสมและบรรจุไว้เฉพาะกล่อง ผู้สอนเพียงแต่อ่านคู่มือครูก็สามารถใช้ชุดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสะดวก อีกประการหนึ่งได้แก่การเก็บรักษาสื่อโดยที่สื่อแต่ละหน่วยการเรียนรู้จะถูกบรรจุอยู่ในแต่ละกล่องโดยเฉพาะ เมื่อผู้สอนใช้ประกอบการสอนจบบทเรียนแล้วก็นำสื่อทั้งหมดเก็บไว้ในกล่องตามเดิมทำให้เกิดความสะดวกต่อการนำกลับมาใช้ใหม่ในภายหลัง

4.2 ชุดการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนในกิจกรรมกลุ่มย่อย

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับผู้เรียนกลุ่มย่อยได้แก่ การจัดศูนย์การเรียนรู้ ซึ่ง Good ได้อธิบายว่าศูนย์การเรียนรู้คือ ส่วนใดส่วนหนึ่งของโรงเรียนหรือห้องเรียน ซึ่งเป็นที่รวบรวมแหล่งความรู้สำหรับใช้เพื่อการศึกษา และเป็นที่สำหรับส่งเสริมการเรียนรู้ จัดประสบการณ์ และทักษะต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียนมากขึ้นตลอดจนเป็นที่ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้ช่วยเหลือตนเองในการเรียนรู้ ลักษณะการจัดกิจกรรมกลุ่มจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ในแต่ละกลุ่มย่อยโดยจัดผู้เรียนจำนวนไม่เกิน 10 คน ผู้สอนจะวิเคราะห์เนื้อหาออกเป็นหน่วยย่อยในแต่ละบทควรจัดแบ่งประมาณ 4-5 หน่วยการเรียนรู้หรือศูนย์กิจกรรม เนื้อหาในแต่ละหน่วยจะเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน ผู้เรียนจะเริ่มเรียนจากศูนย์ใดศูนย์หนึ่งก็ได้ และเมื่อได้ศึกษาคำสั่งจากชุดการสอนก็ลงมือปฏิบัติตามกิจกรรมที่ได้รับมอบหมายจนครบเวลาที่กำหนด ก็จะสับเปลี่ยนไปทำกิจกรรมยังศูนย์อื่น ๆ ต่อไป และอาจมีศูนย์สำรองสำหรับกรณีผู้เรียนบางศูนย์ทำกิจกรรมเสร็จก่อนเวลา ชุดการสอนสำหรับชุดการเรียนรู้จะมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

4.2.1 บัตรคำสั่ง เพื่ออธิบายวิธีการศึกษาประจำศูนย์ให้แก่ผู้เรียน

4.2.2 แบบทดสอบ สำหรับวัดพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ของบทเรียน

4.2.3 สื่อประสม ได้แก่ รูปภาพ แผนภูมิ หนังสือ ของจริง เทปเสียง วัสดุ

ประกอบการทดลอง ฯลฯ เป็นต้น

4.2.4 เครื่องเขียน กระดาษ ตามจำนวนผู้เรียนในแต่ละกลุ่ม

4.3 ชุดการเรียนรู้สำหรับการเรียนเป็นรายบุคคลเป็นชุดการสอนสำหรับให้ผู้เรียนได้ศึกษาเป็นรายบุคคลในกรณีที่ผู้เรียนบางคนต้องการเรียนรู้พิเศษไปจากการเรียนในห้องเรียนปกติหรือใช้สำหรับการเรียนซ่อมเสริมในบางเนื้อหาที่ผู้เรียน เรียนรู้ได้ช้ากว่าปกติชุดการสอน